

ต้นฉบับงานวิจัย เอกสารมีชุดเดียว
ใช้แล้วโปรดส่งคืน ฝ่าย 1

รายงานการวิจัย

โครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงาน
ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น
: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน
กรณีศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
Labour Skills and Factors Affecting Labour Skills
in the Community – Based Tourism Sector
: A Case Study of the Civic Groups in the Upper Northern Region
(Mae Hongson Province)

โดย

ยรรยงค์ อัมพวา และคณะ

23 ก.ย. 2546
วันที่.....
๒๒๑ 00272
เลขทะเบียน.....
.....
.....

เมษายน 2546

ดำเนินการโดยศูนย์สารสนเทศการวิจัย (สทว.)
ชั้น 14 อาคารเฉลิมราชย์ อาคาร ๑
เลขที่ ๑๕๖ หมู่ ๑ ตำบลท่าศาลา อำเภอเมือง เชียงใหม่
โทรศัพท์ : ๐๕๓-๖๖๖๖๖-๑๐๐๐
228-๐๔๕๕ โทรสาร 298-๐๔๖๖
Home page : <http://www.trf.or.th>
E-mail : trf-info@trf.or.th

รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงาน
ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น
: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน

คณะผู้วิจัย

สังกัด

บรรยงค์ อัมพวา

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วิลาสินี อโนมะศิริ

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

นันทนา พวงทอง

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ปฐม นวลคำ

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชุดโครงการทักษะการทำงาน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

ISBN 974-05-0264-4

โครงการทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น : กรณีศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) ภาคเหนือตอนบน เป็นโครงการหนึ่งในชุดโครงการทักษะการทำงาน ซึ่งสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การศึกษาในกลุ่มประชาคมภาคเหนือตอนบนในครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่ 4 จังหวัด คือน่าน เชียงใหม่ เชียงราย และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในรายงานฉบับนี้จะนำเสนอเฉพาะกรณีศึกษาของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาในประชาคมการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น 5 ประชาคม ผลการศึกษาคาดหมายว่าจะนำไปใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาทักษะแรงงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้สอดคล้องกับทิศทางการท่องเที่ยวที่ควรจะเป็นของจังหวัด

ขอขอบคุณประชาคมการท่องเที่ยวในพื้นที่ บุคลากรทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องที่ได้มีส่วนสนับสนุนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีคุณค่ายิ่งต่อการทำวิจัย ขอขอบคุณ ศ.ดร.เกื้อวงศ์บุญสิน ผู้ประสานงานโครงการวิจัยชุดทักษะการทำงานของ สกว. และหวังว่าผลการวิจัยจะยังประโยชน์ให้แก่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามเจตนารมณ์ของการวิจัย

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

การศึกษาในเรื่องทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคมท่องเที่ยว (Civic group) ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของชุดการศึกษาเรื่องทักษะแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือรวม 4 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย น่าน และแม่ฮ่องสอน เพื่อศึกษาศักยภาพและทักษะในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนและประชาชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว และศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะเหล่านั้น อันจะเป็นแนวทางในการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาทักษะแรงงานด้านการท่องเที่ยวของกลุ่มองค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้องต่อไป

ในการดำเนินการศึกษานี้กำหนดกรอบแนวความคิดในการดำเนินงานโดยการศึกษาทักษะในสองระดับคือ ทักษะระดับองค์กรและทักษะระดับปัจเจกบุคคล นักวิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยที่หลากหลายทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ มีช่วงระยะเวลาดำเนินงานวิจัยประมาณ 8 เดือน โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งท่องเที่ยวระดับชุมชนที่มีการพัฒนาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวในระดับสูง ซึ่งในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีชุมชนที่ทำการศึกษารวม 5 แห่ง ได้แก่ บ้านผาป่อง บ้านห้วยผา บ้านรักไทย บ้านแม่ละนา และบ้านห้วยฮี้

การศึกษานี้พบว่า มีทักษะที่ปรากฏทั้งในระดับองค์กรและระดับปัจเจกในประชาคมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาที่ค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าสามารถกำหนดกรอบของตัวชี้วัดถึงทักษะด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่

- ทักษะในระดับองค์กร ประกอบด้วย การมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคที่เกี่ยวข้อง และการพัฒนาการเรียนรู้ของประชาคมท่องเที่ยว
- ทักษะระดับปัจเจก ประกอบด้วย ความสามารถในการคิด ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ และความสามารถด้านเทคนิควิธีการ

จากกรอบตัวชี้วัดดังกล่าวนำมาสู่การวิเคราะห์ศักยภาพและทักษะแรงงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนและประชาชนในพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้

ทักษะในระดับองค์กรพบว่า ประชาคมท่องเที่ยวที่ทำการศึกษาส่วนใหญ่มีทักษะในเชิงการบริหารจัดการและเชิงการปฏิบัติค่อนข้างดี แต่ยังคงขาดทักษะเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ทักษะที่ปรากฏในชุมชนมักจะไม่ได้แสดงออกในรูปแบบที่เป็นระบบหรือมีการจัดระเบียบ ส่วนใหญ่มีรูปแบบในลักษณะของการพูดคุย ตกผล และเป็นที่ยอมรับกันในชุมชนเท่านั้น

ทักษะในระดับปัจเจกพบว่า ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวต่างมีทักษะความสามารถในเชิงบริการท่องเที่ยวค่อนข้างสูง และมีทักษะในด้านการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นระดับพื้นฐานที่อาศัยความรู้ใน ระดับท้องถิ่นและการปฏิบัติที่สืบทอดกันมา แต่ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในเชิงวิชาการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติค่อนข้างมาก ในขณะที่เดียวกันพบว่าแม้ประชาชนในชุมชนจะมีทักษะด้านการตลาด ท่องเที่ยวอยู่บ้าง แต่ทักษะดังกล่าวยังไม่เข้มข้นเท่าที่ควร

ทั้งนี้พบว่า ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยวทั้งในระดับองค์กรและระดับปัจเจก เป็นจุดอ่อน ที่สำคัญของประชาคมท่องเที่ยว ซึ่งมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในเรื่องนี้ต่อไปในอนาคต รวมทั้งควรมีการพัฒนาทักษะเชิงกลยุทธ์ในระดับองค์กรในการวางแผนที่เป็น ภาพรวมของการท่องเที่ยวของชุมชน และพัฒนาความรู้ความสามารถขององค์กรและปัจเจกที่เกี่ยวข้อง กับความรู้เชิงวิชาการในด้านทรัพยากรท่องเที่ยว

ปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการพัฒนาทักษะด้านการท่องเที่ยวที่พบได้แก่ ความเข้มแข็งของ ชุมชนในด้านการรวมกลุ่มเป็นประชาคม ความพร้อมในการเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้องทั้งระดับองค์กร และปัจเจก การสนับสนุนจากกลุ่มองค์กรและบุคคลภายนอก และการสืบทอดทางความคิดวัฒนธรรมและการส่งเสริมประสบการณ์อันเป็นการฝึกฝนการคิดและพัฒนาทักษะขององค์กรและปัจเจก ในกลุ่มประชาคม

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะด้าน การท่องเที่ยวของชุมชนดังนี้คือ ความเข้มแข็งของชุมชนในการรวมกลุ่มเชิงประชาคมมีผลต่อการ พัฒนาความก้าวหน้าของทักษะในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนค่อนข้างมาก ทักษะ การรวมกลุ่มของชุมชนซึ่งส่วนหนึ่งมีการถ่ายทอดกันเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นและบางส่วนได้รับการ ชี้นำจากองค์กรหรือบุคคลภายนอก มีส่วนสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาทักษะด้านอื่น ๆ ในการจัด การท่องเที่ยวของชุมชน นอกจากนี้พบว่า ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว เป็นอย่างยิ่งนั้น ชุมชนท่องเที่ยวในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังคงมีทุนเดิมที่มีความเข้มแข็งค่อนข้างมาก จึงควรมีการศึกษาและปฏิบัติอย่างจริงจังเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ให้คงอยู่ อย่างยั่งยืนสืบไป นอกจากนี้ในเชิงปฏิบัติควรจัดให้มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่าง ชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาคมท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง สำหรับหน่วยงาน องค์กร ที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนในการดำเนินการเพื่อพัฒนาทักษะที่เป็น จุดอ่อนของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอันได้แก่ ทักษะด้านการตลาด ทักษะการวางแผนการท่องเที่ยวในเชิงกลยุทธ์ และการผสมผสานและสร้างองค์ความรู้ด้านวิชาการในเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากร ท่องเที่ยวของแต่ละชุมชน

Abstract

The objective of this study is to analyze the skill potential and development of community tourism among service provider residents of selected communities located in four provinces of northern Thailand. These provinces include Chiang Rai, Chiang Mai, Nan, and Mae Hong Son, with five communities in Mae Hong Son chosen to serve as a case study of high community tourism potential.

To achieve the objective of this study, both qualitative and quantitative research methods were used. The conceptual framework used an instrument to measure the individual (personal/professional) and organizational skill levels of tourism service. Organizational skills encompassed knowledge of tourism principles, processes and practices, community participation and learning development. Individual skills, on the other hand, covered human relations, technical knowledge, and service standards.

Using the instrument to analyze labor potential of community tourism service, it was found out that the Mae Hong Son communities showed effective overall management and practical organizational skills, but lacked the civic-consciousness and stakeholdership to empower themselves to maximize their tourism potential. Documentation from the study showed that the service management practices were largely informal, unstructured and intuitive, including decision-making based on informal discussion and gentlemen's agreement.

At the level of individual skills, most service providers displayed adequate tourism service and conservation skills mostly as a result of personal experience, local or indigenous knowledge, and tradition. Some market knowledge and skills were shown at a basic level, but could be enhanced much further to sustain their communities.

Tourism skill development is affected by certain factors and conditions, which include community empowerment, learning, and external support. Such factors contribute positively to the enhancement of organizational skills and individual knowledge in community tourism. It is therefore highly recommended for these communities: (1) to maximize their tourism potential through a greater sense of community and civic-consciousness, (2) to tap their indigenous knowledge, especially developing further their human relations, communication, and Thai cultural self-awareness, (3) to apply training and technology transfer in these areas, and (4) to seek assistance for external support in developing marketing and strategic planning skills.

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทคัดย่อ

บทที่ 1 บทนำ

1

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

1

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

3

1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบจากการวิจัย

3

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5

บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

6

2.1 บริบทโดยทั่วไปของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

6

2.2 บริบทการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

8

2.3 บริบทด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

11

2.4 บริบททางประชาสังคม และประชาคมการท่องเที่ยวใน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

21

2.4.1 ความหมายและแนวคิด

21

2.4.2 นโยบายและการดำเนินการเกี่ยวกับประชาสังคมของ

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

22

2.4.3 ความเข้มแข็งของประชาสังคมและองค์กรชุมชน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

23

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมและการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

25

2.5.1 งานวิจัยที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวใน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยรวม

25

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมการท่องเที่ยวใน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

26

2.6 ทักษะการท่องเที่ยวประชาคม

29

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

33

3.1 การทบทวนวรรณกรรม

33

3.2 การคัดเลือกประชาคมท่องเที่ยว

33

3.3 การศึกษาเบื้องต้น (Pre-Survey)

34

3.4 การพัฒนาเครื่องมือในการวิจัย

40

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย (ต่อ)	
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	42
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานการศึกษา	42
3.7 การนำเสนอผลการศึกษาเบื้องต้น	42
3.8 รายงานการศึกษาลับร่าง	43
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	44
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านผาบ่อง	46
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านห้วยผา(ถ้ำปลา)	54
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านรักไทย	63
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา	72
ประชาคมท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี้	80
การนำเสนอผลการวิจัยเบื้องต้น	89
บทที่ 5 สรุปข้อเสนอแนะ	92
5.1 ทักษะด้านการท่องเที่ยวของประชาคม	92
5.2 ปัจจัยเงื่อนไขในการกำหนดทักษะ	99
5.3 ทักษะที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวประชาคม	100
5.4 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย	101
บรรณานุกรม	103
ภาคผนวก	105

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนที่พัคนักท่องเที่ยวแยกตามรายอำเภอที่เป็นจุดสำคัญ
ของการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

13

บทที่ 1

บทนำ

“หมอกสามฤดู กองมูเสียดฟ้า ป่าเขียวขจี ผู้คนดีประเพณีงาม ลือนามถิ่นบัวตอง”

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

สถานการณ์การท่องเที่ยวโลกในปี พ.ศ. 2544 ได้มีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศของโลกเป็นอัตรา 1.3 % ซึ่งเป็นผลจากการก่อการร้ายในสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2544 และความอ่อนแอของเศรษฐกิจในประเทศที่เป็นตลาดหลักทางการท่องเที่ยว จากข้อมูลของ WTO (องค์การการท่องเที่ยวโลก World Tourism Organization หรือ WTO) ระบุว่า การเติบโตของการท่องเที่ยวในย่านเอเชียตะวันออกและแปซิฟิกคิดเป็นร้อยละ 4 ในปี 2544 ซึ่งเป็นผลจากปัญหาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นชะลอตัว WTO คาดการณ์ว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวของโลกจะดีขึ้นในช่วงหลังของปี 2545 การคาดการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวยังมีแนวโน้มที่ดีในอนาคตอันใกล้

สำหรับประเทศไทยการท่องเที่ยวนับว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศมาเป็นเวลานาน ข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยระบุว่า นับตั้งแต่ปี 2522 เป็นต้นมาการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวได้รับความสนใจจากรัฐบาลมากขึ้น ได้มีการบรรจุแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (ระหว่างปี พ.ศ.2520-2524) ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มีการบรรจุเรื่องการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และต่อมาการท่องเที่ยวก็ได้รับการบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตลอดมา ผลการดำเนินงานในช่วงปี Amazing Thailand 1998-1999 หรือปีท่องเที่ยวไทย 2541-2542 สถิตินักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวประเทศไทย จำนวน 7.76 ล้านคน ในปี 2541 เพิ่มขึ้นจากปี 2540 ร้อยละ 7.53 รายได้จากการท่องเที่ยว 242,177 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 2540 ร้อยละ 9.70 ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทย มีสถิติการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ 51.68 ล้านคน-ครั้ง ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนภายในประเทศถึง 187,898 ล้านบาท ในปี 2542 มีจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเดินทางเข้าประเทศไทย 8.58 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี 2541 ร้อยละ 10.50 มีรายได้จากการท่องเที่ยว 253,018 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.48 สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยมีสถิติการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ 53.65 ล้านคน-ครั้ง เพิ่มขึ้นจากปี 2541 ร้อยละ 3.08 มีรายได้หมุนเวียนภายในประเทศ 203,858 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.78

หลังจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในปีพ.ศ. 2541 - 2542 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยยังคงเป็นภาคเศรษฐกิจที่เป็นความหวังในการนำรายได้มาสู่ประเทศอยู่ นโยบายของคณะรัฐมนตรี พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกิจของกระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยนายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีที่กำกับดูแล ได้มีนโยบายในการสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) (Travel News Newsletter July-September 2001 : 1) ให้ประชาชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งความพร้อมในการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวในเรื่องของทักษะของแรงงานท้องถิ่นในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเกิดขึ้น

นอกจากนี้กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมเป็นกระทรวงหนึ่งที่มีนโยบายเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว อาทิ ด้านการบริการและการท่องเที่ยวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาภาคบริการ โดยให้มีการเร่งรัดพัฒนาผู้ประกอบการด้านบริการให้มีความรู้และทักษะ ทั้งด้านภาษา มาตรฐานการบริการ และการจัดการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของความตกลงระหว่างประเทศด้านการค้าบริการ (กพร.) ตลอดจนเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว (กปส.) (สำนักวิชาการแรงงานและสวัสดิการสังคม ส่วนนโยบายและแผน : 2544) ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าในเรื่องของการพัฒนาทักษะของแรงงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะต้องมีการพัฒนาในระยะต่อไป อย่างไรก็ตามในบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคของประเทศไทยที่ได้รับการสนับสนุนเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ในภาคเหนือ สถานการณ์หรือข้อค้นพบในเรื่อง ทักษะของแรงงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอย่างไรยังไม่ปรากฏชัดเจนนัก

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกสุดของภาคเหนือตอนบน มีอาณาเขตติดต่อกับสหภาพพม่า โดยอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 942 กิโลเมตร มีสถานที่ท่องเที่ยวอยู่มากมายทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ น้ำตก ป่าเขาลำเนาไพร สภาพภูมิประเทศและถนนที่คดเคี้ยวน่าตื่นตาตื่นใจ นอกจากนี้ยังมีโบราณสถาน เช่น พระธาตุ วัดต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ เห็นได้จากบ้านเรือนที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวหรือสองชั้น แบบโบราณ เรียกว่า บ้านแบบไทยใหญ่ สร้างด้วยไม้มีใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยใบตองตึง มีการแต่งกายแบบพื้นเมือง ซึ่งเรียกกันว่า ชุดไต เหล่านี้เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้ไปเยี่ยมชมจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาทักษะของแรงงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่ปรากฏเป็นที่แน่ชัด อย่างไรก็ตามควรมีการศึกษาให้เด่นชัดเนื่องจากเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการพัฒนาในเรื่องการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ดังนั้น

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วิจัยของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยสุรีย์ บุญญานุพงศ์ (2542: ง-จ) เรื่อง ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผู้วิจัยต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เข้ากับศักยภาพของทรัพยากร พบว่า “ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการพัฒนาในเรื่องของสาธารณูปโภคในระยะ 10 ปีมานี้ การบริการทางสังคมเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำตระหนักในเรื่อง การขยายตัวของชุมชน การเพิ่มขึ้นของการใช้ที่ดิน การเพิ่มขึ้นของรายได้ในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยว การมีโอกาสดำเนินงานในการเลือกอาชีพ การศึกษาและค่าครองชีพสูงขึ้น” ข้อค้นพบนี้จะเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะของแรงงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

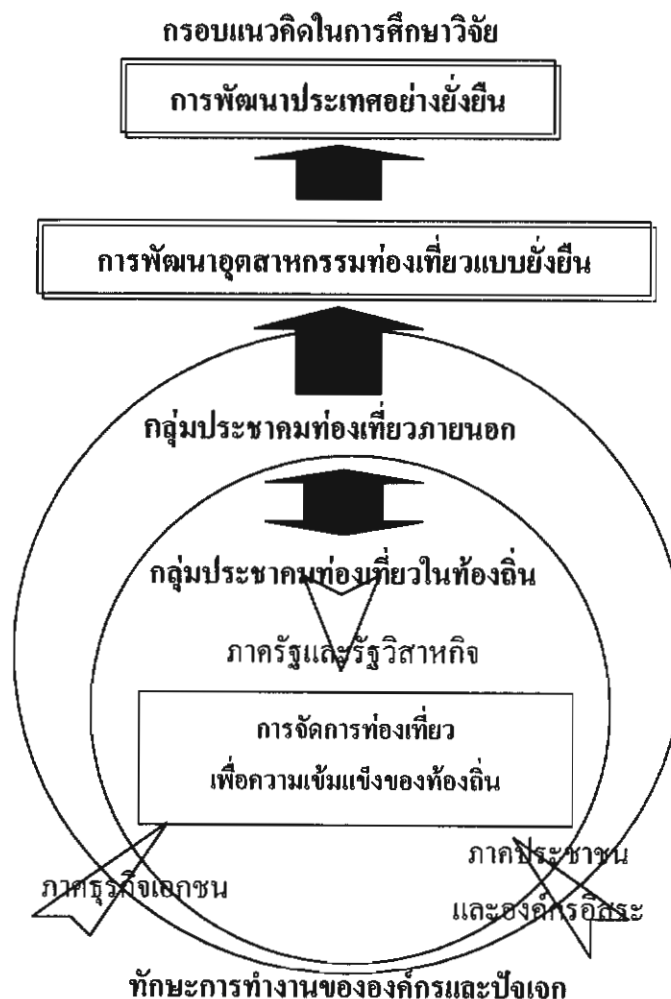
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคม(Civic groups) โดยพิจารณาทักษะการทำงานทั้งของกลุ่มและของปัจเจกบุคคล รวมทั้งศึกษาปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงาน

1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบจากการวิจัย

- 1) ทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคม เมื่อพิจารณาด้านทักษะการทำงานขององค์กร ในประชาคมในด้านต่อไปนี้
 - (1) การกำหนดนโยบายและการวางแผนในพื้นที่รับผิดชอบ
 - (2) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบ เช่น
 - ก. การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงมีความโดดเด่นของอัตลักษณ์ (Identity) ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นไว้
 - ข. การจัดการด้านวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ (Tourism Cultural management) เช่น พิพิธภัณฑสถาน
 - ค. การจัดการด้านผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ในพื้นที่มาเป็นผลผลิตทางการท่องเที่ยว (Tourism products) การสร้าง local mind, local brand ในสินค้าการท่องเที่ยวด้านหัตถกรรมชุมชน อุตสาหกรรมของพื้นที่ สินค้าเกษตร สินค้าสุขภาพ เป็นต้น
 - ง. การจัดการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร และทุนทางสังคม

- จ. การรณรงค์เสริมสร้างความภาคภูมิใจและจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ฉ. การจัดการด้านความสัมพันธ์ จัดการความขัดแย้ง ความเชื่อมโยงผลประโยชน์ภายในชุมชนและกับภาคภายนอกชุมชน รวมทั้งการพัฒนาเครือข่าย
 - ช. การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน
- (3) การพัฒนาเครือข่ายองค์กรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น
- 2) ทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมในด้านต่อไปนี้ เป็นอย่างไร
- (1) ทักษะด้านเทคนิควิธีการทำงาน (Technical skills) เช่นทักษะผู้นำทาง ทักษะการจัด Homestay ทักษะในการจำหน่ายอาหาร และสินค้าพื้นเมือง
 - (2) ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ เช่นการสื่อสาร การเจรจา การเป็นมิตร
 - (3) ทักษะด้านการคิด เช่น การวางแผน การแก้ปัญหา การแก้ไขความขัดแย้ง การรักษาไว้ของผลกระทบทางด้านบวกและลด ผลกระทบทางด้านลบจากการท่องเที่ยว
- 3) ป้องกันภัยและแนวทางในการพัฒนาทักษะแรงงาน ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของกลุ่มองค์กรและของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมจะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทั้งนี้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวไทยมีลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์ประกอบสำคัญที่เป็นแกนหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนคือ กลุ่มประชาคมท่องเที่ยวทั้งจากภายนอกชุมชนและภายในชุมชนซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ ทั้งในส่วนขององค์กรภาคเอกชน ภาครัฐ และภาคท้องถิ่น โดยเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวภายในชุมชนและภายนอกชุมชนควรเป็นความสัมพันธ์ที่มีความเหมาะสม มีความไว้วางใจ (trust) ระหว่างกัน ดำเนินการด้วยความรู้สึกของการมีจิตสาธารณะ (public minded) ร่วมกัน มีส่วนเสริมสร้างการเรียนรู้ระหว่างกันและมีความเท่าเทียมเสมอภาค

แนวคิดดังกล่าวสามารถดำเนินไปได้ด้วยการพัฒนาการเรียนรู้และวิธีการคิดของผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนพัฒนาศักยภาพของประชาชนและองค์กรชุมชน โดยการสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะตามกรอบแนวคิดข้างต้นจะเกิดขึ้นได้นั้นมีความจำเป็นต้องเสริมสร้างทักษะทั้งในระดับองค์กรและปัจเจกบุคคลที่เข้มแข็งในการทำงานและการร่วมมือร่วมแรงกันซึ่งจำเป็นต้องให้ผู้เกี่ยวข้องในทุกภาคีได้เข้ามามีส่วนร่วม

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เพื่อทราบทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มประชาคม(Civic groups) ทั้งทักษะการทำงานทั้งของกลุ่มและของปัจเจกบุคคล รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
- 2) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะแรงงานที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของกลุ่มองค์กรและบุคคลในชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นต่อไป

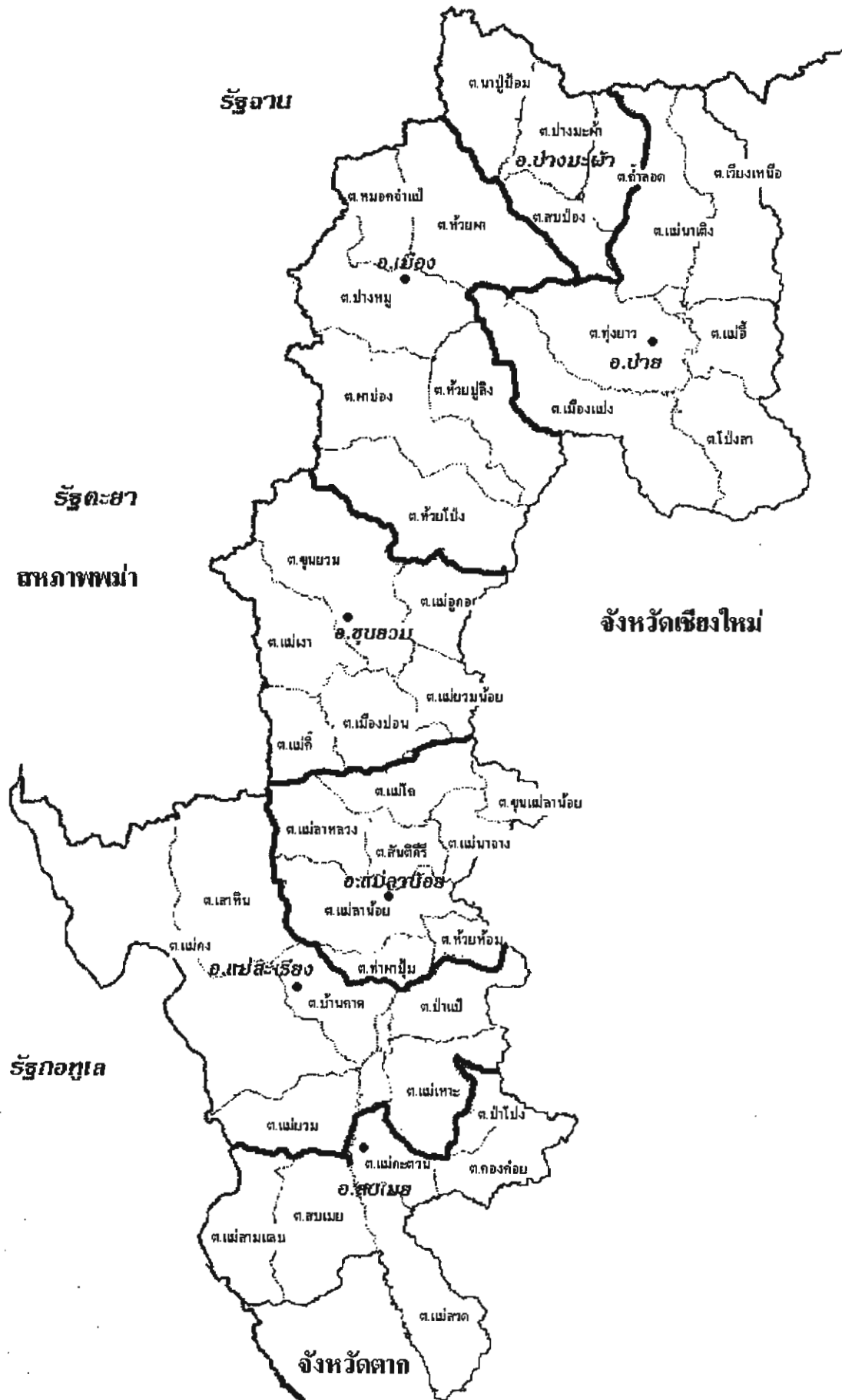
บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 บริบทโดยทั่วไปของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนในยุคสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเพียงชุมชนบ้านป่า มีชาวไทยใหญ่อาศัยอยู่ทั่วไปบริเวณรอยต่อระหว่างประเทศไทยและสหภาพเมียนมาร์ ในอดีตความสำคัญของพื้นที่ส่วนนี้เป็นเพียงช่องทางที่กองทัพเมียนมาร์ในอดีตเดินผ่านเพื่อมาตีกรุงศรีอยุธยา และหัวเมืองฝ่ายเหนือของประเทศไทยเท่านั้น จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ประมาณปี พ.ศ.2374 เจ้าผู้ครองเชียงใหม่ องค์ที่ 5 มีนามว่า พระเจ้ามโหตรประเทศ ได้มอบหมายให้เจ้าแก้วเมืองมาเป็นแม่กอง นำไพร่พลช้างต่อและหมอบควาญออกมาสำรวจสถานการณ์ชายแดนด้านตะวันตกพร้อมกับให้จับช้างไปใช้งานที่นครเชียงใหม่ และตั้งหมู่บ้านว่าแม่ฮ่องสอน ซึ่งหมายถึงหมู่บ้านที่มีร่องน้ำฝักช้าง โดยการปกครองของพะกาหม่องและแสนโกมขึ้นอยู่กับเชียงใหม่มาตลอด ต่อมาเพี้ยนเป็นแม่ฮ่องสอน จนถึงปัจจุบัน พญาสิงหนาทราชาเป็นเจ้าเมืองปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนมาจนถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2427 เจ้านางเม็ะภรรยาได้ปกครองเมืองสืบต่อมาพร้อมกับมีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองหลายคน จนถึงปี พ.ศ.2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) และเมืองปาย ตั้งเป็นเชียงใหม่ตะวันตก พ.ศ.2446 เปลี่ยนชื่อเป็นบริเวณพายัพเหนือ ขึ้นตรงต่อข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพและตั้งที่ว่าการอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนในปี พ.ศ. 2453 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ฐานะเมืองแม่ฮ่องสอนเป็น "จังหวัดแม่ฮ่องสอน" และโปรดเกล้าฯ ให้ พระศรสุราช เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรก จนถึง พ.ศ. 2476 จึงได้โอนมาขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทยจนถึงปัจจุบัน สัญลักษณ์จังหวัดแม่ฮ่องสอน จึงได้นำต้นกำเนิดคือร่องน้ำสอนช้าง เป็นตราช้างตัวเดียวเล่นน้ำ

ปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอแม่สะเรียง อำเภอขุนยวม อำเภอปาย อำเภอแม่ลาน้อย อำเภอสบเมย และอำเภอปางมะผ้า แม่ฮ่องสอนได้ชื่อว่า "เมืองสามหมอก" เนื่องจากเป็นเมือง ในหุบเขา ล้อมรอบด้วยภูเขาสลับซับซ้อนทอดขนานไปกับ ทิวเขาถนนธงชัย และทิวเขาแดนลาว ดังนั้น จึงถูกปกคลุมด้วยหมอกตลอดทั้งปี

2.2 บริบทการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism)

ความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้นำนิยาม ในปี พ.ศ. 2506 (ค.ศ.1963) ขององค์การสหประชาชาติที่ได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ระหว่าง ประเทศขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "การท่องเที่ยว" ไว้ว่า "การเดินทางเพื่อความ บันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติหรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน หรือไปพำนักอยู่เป็นการถาวร" พร้อมกับให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า "ผู้มาเยือน" (Visitors) แทนคำว่า "นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน" (Tourist) คำว่า "ผู้มาเยือน" มีความหมาย 2 ประการ คือ

- 1) นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (Tourists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ในประเทศที่ มาเยือนตั้งแต่ 24 ชั่วโมง ขึ้นไป และเดินทางมาเยือนเพื่อพักผ่อน พักผ่อน ทดสอบศึกษา ประกอบศาสนกิจ ร่วมการแข่งขันกีฬา ติดต่อ ธุรกิจหรือร่วมการประชุมสัมมนา ฯลฯ เป็นต้น
- 2) นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (นักทัศนาจร หรือ Excursionists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราว และอยู่ใน ประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง

ประเทศไทยโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ใช้คำจำกัดความที่ได้กำหนดขึ้นนี้เป็นหลักในการจัดนับสถิติจำนวน "นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ" ซึ่งสรุปแล้ว ก็หมายถึง ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและพำนักอยู่ครั้งหนึ่ง ๆ ไม่น้อยกว่า 1 คืน หรือ 24 ชั่วโมง และไม่มากกว่า 60 วัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเข้ามาเพื่อทำกิจกรรม ดังนี้

- 1) มาท่องเที่ยวพักผ่อน มาเยี่ยมญาติหรือเพื่อมาพักผ่อน ฯลฯ
- 2) มาร่วมประชุม หรือเป็นตัวแทนของสมาคม ผู้แทนของศาสนา นักกีฬา นักแสดง ฯลฯ
- 3) มาเพื่อติดต่อธุรกิจ แต่ไม่ใช่ทำงานหารายได้
- 4) มาเที่ยวเรือเดินสมุทรที่แวะจอด ณ ท่าเรือ แม้ว่าจะแวะน้อยกว่า 1 คืน

พร้อมกันนี้ได้กำหนดคำนิยามของ "นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ค้างคืน" (Domestic Tourist) ไว้ว่า "คือคนไทยหรือคนต่างด้าว ที่อยู่ในประเทศไทย เดินทางจากจังหวัดซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยปกติของตนไปยังจังหวัดอื่น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางอะไรก็ตามที่มีไปทำงานหารายได้และระยะเวลาที่พำนักอยู่ไม่เกิน 60 วัน

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จำแนกแหล่งท่องเที่ยว ออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1) แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (Natural Attractions)
 - 2) แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions)
 - 3) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิต
- แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attractions) หรือที่เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาตินั้น ประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ (Climate) ทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife) นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด แต่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเหล่านี้จะต้องได้รับการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจทำลายความสวยงามลงได้
 - แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตรงกันข้ามกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เมืองขนาดใหญ่ ๆ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเที่ยวชมสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน สถานที่ที่รัฐบาลก่อสร้างขึ้น พระราชวัง อาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ
 - แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวอีกจำนวนไม่น้อยที่สนใจในความรุ่งเรืองแห่งอารยธรรมในอดีต วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อย รวมถึงพิธีกรรม พิธีกรรมงานฉลองรื่นเริงต่าง ๆ ศิลปะการแสดง ดนตรี เพลงพื้นบ้าน การรำยา การละเล่น ตลอดจนงานหัตถกรรม

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวได้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ลักษณะการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในระยะแรกเป็นการเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเป็นจำนวนมาก (Mass Tourism) การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ได้ก่อให้เกิดการใช้จ่ายในแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาได้มีข้อถกเถียงกันในเรื่องของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเที่ยวแบบ Mass Tourism แบบนี้ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหว (Sensitivity) ของระบบนิเวศ เช่น ในเขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงไปในการที่จะมีแนวคิดในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแทรกเข้าไปด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงได้เกิดขึ้นในเวลาต่อมา

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นตามกระแสในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเกิดเมื่อปลายทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 โดยในทศวรรษ 1970 ชูมาร์กเกอร์ (Schumacher) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ในหนังสือของเขาเรื่อง จั๋วแต่แจ๋ว (*Small is Beautiful*) ในทศวรรษที่ 1980 ความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ได้สะสมมาได้มาปรากฏใน A Strategy for World Conservation and The UN World Commission on Environment and Development หรือที่รู้จักกันในนามของ Brundtland Report ซึ่งในรายงานนี้ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่า ความต้องการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจโดยการเน้น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและนิเวศทั้งในส่วนของผู้ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนี้แนวคิดนี้ก็มีหลักการในการรักษาสมดุลระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและนิเวศ

แนวคิดข้างต้นได้เกิดขึ้นเมื่อชาวโลกพบว่าโลกใบนี้มีวิกฤตของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เป็นจำนวนมากทั้งปัญหาน้ำเสีย อากาศเสีย ขยะ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของประชาคมโลกที่ต้องดำเนินการแก้ปัญหานี้ด้วยกันอย่างจริงจัง ในส่วนของกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและบางส่วนได้ก่อให้เกิดปัญหาแก่แหล่งท่องเที่ยว เช่น การรบกวนระบบนิเวศ การเกิดปัญหาขยะ ดังนั้นในการพัฒนาอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นหัวข้อหนึ่งที่มีการเสนอให้มีการดำเนินการ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้เป็นรูปธรรมมากขึ้นเมื่อเกิดการประชุมเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เมืองริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อ ค.ศ. 1992 และได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังนี้

"Sustainable tourism development meets the needs of the present tourists and host regions while protecting and enhancing the opportunity for the future. It is envisaged as leading to management of all resources in such a way that economic, social and aesthetic needs can be fulfilled, while maintaining cultural integrity, essential ecological processes, biological diversity and life support systems". (WTO).

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าจากความหมายดังกล่าวการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่เป็นการพบกันระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นที่มีการท่องเที่ยวโดยเมื่อผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแล้วนั้นจะต้องนำไปสู่ความยั่งยืนต่อทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคมและแหล่งท่องเที่ยว การจรรโลงวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพและสนับสนุนระบบของสิ่งมีชีวิต

นอกจากนี้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามนโยบายโดยรวมขององค์การระหว่างประเทศ United Nation and Environmental Programme (UNEP) เพื่อให้เกิดความมั่นใจตามขอบเขตทาง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษากลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การผสมผสานนโยบายในระดับชาติและท้องถิ่น ดังนั้นในการดำเนินการกลยุทธ์จึงควรอยู่บนพื้นฐานของความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายของทรัพยากรซึ่งจะมีการนำไปผสมผสานเป็นแผนระดับชาติและภูมิภาคเพื่อการบรรลุพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ในเนื้อหาของกลยุทธ์ดังกล่าวในส่วนที่เชื่อมโยงถึงชุมชน ชุมชนและท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในการร่วมมือเพื่อสร้างความเข้มแข็ง การมีบทบาทและความเข้มแข็งของท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ได้รับการผนวกเข้าไปในการผสมผสานความร่วมมือเพื่อเพิ่มสมรรถนะในการพัฒนาของท้องถิ่น การกระจายรายได้ การจัดการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นเรื่องที่ต้องมีความร่วมมือกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงให้ความสำคัญกับท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ซึ่งในส่วนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เป็นแหล่งของความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจก็เป็นจุดหนึ่งที่มีกิจกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวของท้องถิ่นที่น่าสนใจศึกษาดังจะได้กล่าวต่อไป

2.3 บริบทด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

บริบทการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้มีการกล่าวถึงในผลงานวิจัยปี 2539 ของ สุรีย์ บุญญาบุณย์ (2539) เรื่อง ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งมีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่ พ.ศ. 2508 หากแต่ปัญหาสำคัญในระยะแรกเป็นเรื่องการคมนาคมที่ยากลำบาก ความตอหนี่งว่า

“ระยะเวลากว่า 160 ปี นับตั้งแต่ชุมชนแม่ฮ่องสอนได้ก่อตั้งขึ้น ชุมชนนี้นับเป็นชุมชนที่ถูกปิดตายจากชุมชนอื่น ทั้งในภาคเหนือและภาคอื่น ๆ เนื่องจากความทุรกันดารของพื้นที่ และความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนนี้ใกล้ชิดกับพม่ามากกว่าไทย เพราะประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นชาวไทยใหญ่และชาวไทยภูเขา แม้ว่าการพัฒนาการคมนาคมเพื่อเปิดประตูให้แม่ฮ่องสอนติดต่อกับชุมชนภายนอก จะได้เริ่มมาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2508 แต่ก็ไม่ได้ทำให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมแม่ฮ่องสอน เนื่องจากการเดินทางยังมีความยากลำบากอยู่มาก สำหรับชุมชนใกล้เคียง เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ความแตกต่างทางวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยใหญ่ในแม่ฮ่องสอนกับชาวไทยล้านนา ก็ไม่ดึงดูดใจพอที่จะทำให้อยากมาเยี่ยมชม”

จนมาอีกยุคหนึ่งที่มีการคมนาคมมีความสะดวกมากขึ้น ซึ่งในยุคนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ซึ่งจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักท่องเที่ยวที่รักการผจญภัย และต้องการชื่นชม

ความงามของธรรมชาติ ในระยะนี้ก็ยังไม่มีบริการด้านการท่องเที่ยวรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวมากนัก การบริการในระยะแรกนี้เป็นเรื่องของมิตรไมตรีระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างในเรื่องนี้พบได้มากและสามารถสืบข้อมูลได้จากบรรดาเกสต์เฮาส์ที่ดำเนินกิจการในช่วงแรก ดังความตอนหนึ่งจากงานของ สุรีย์ บุญญานุพงศ์

“ภายหลังการพัฒนาเส้นทางสายแม่ฮ่องสอน – ปาย - เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอนได้ถูกเปิดตัวสู่สายตาของนักท่องเที่ยวที่นิยมธรรมชาติ และมีโอกาสได้ต้อนรับนักท่องเที่ยวบ้างเป็นครั้งคราว จนกระทั่งถึงปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2530 แม่ฮ่องสอนถูกนำเสนอสู่สายตาตามวลชนตามนโยบายการพัฒนาจังหวัดโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมนำการพัฒนา ซึ่งเป็นการจุดประกายความสนใจของประชาชนทั่วไปให้เกิดความกระหายที่จะได้มาชื่นชมความงดงามบริสุทธิ์ของธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวแม่ฮ่องสอน ทำให้ชุมชนแม่ฮ่องสอนไม่สามารถปิดตัวเองจากสายตาโลกภายนอกได้อีกต่อไป นักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ลี้ภัยเข้ามาสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จนประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนพากันตื่นตกใจกับอาคันตุกะแปลกหน้า ที่มาเคาะประตูบ้านเพื่อขอพักอาศัยและซื้ออาหาร เนื่องจากไม่มีโรงแรมหรือที่พักพอที่จะรับนักท่องเที่ยวได้ ไม่มีร้านอาหารและไม่มีบริการนำเที่ยว”

จากงานวิจัยดังกล่าวได้สรุปว่า “นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2530 เป็นต้นมา กิจกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้เข้าสู่ภาวะที่เรียกว่า “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว” อย่างแท้จริงและหลังจากที่ประชาชนชาวแม่ฮ่องสอนหายตื่นตกใจกับนักท่องเที่ยวที่พากันลี้ภัยเข้ามาแล้ว ก็ได้พบกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพ และเศรษฐกิจ เนื่องจากนักธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างพากันย้ายหรือขยายฐานประกอบการเข้ามาในเกือบทุกอำเภอของแม่ฮ่องสอน กิจการที่สนับสนุนการท่องเที่ยวขยายตัวอย่างมาก อาทิ โรงแรมชั้นหนึ่ง เกสต์เฮาส์ รีสอร์ท ร้านอาหาร สถานเริงรมย์ต่าง ๆ กิจการนำเที่ยว กิจการให้เช่าพาหนะ และอื่น ๆ “

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวมายังจังหวัดแม่ฮ่องสอนนับว่ามีความสะดวกและมีทางเลือกในการเดินทางมากขึ้น กล่าวคือ สามารถเดินทางได้โดยทางรถยนต์ได้หลายเส้นทาง เนื่องจากมีถนนจากจังหวัดเชียงใหม่ถึงแม่ฮ่องสอนเพิ่มขึ้นอีกสายหนึ่งคือ ทางหลวงหมายเลข 1095 หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่าเส้นทางสายแม่มาลัย-ปาย ตัดจากอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ถึงอำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้กว่าร้อยกิโลเมตร เหลือระยะทางเพียง 245 กิโลเมตร นอกจากนี้ เส้นทางนี้ยังเป็นเส้นทางผ่านไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ด้วย อาทิ ห้วยน้ำดัง และถ้ำต่างๆ ปัจจุบันเป็นถนนลาดยางอย่างดีตลอดสาย และหากนักท่องเที่ยวสนใจเดินทางจากจังหวัดตากไปยังจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยไม่แวะเข้าจังหวัดเชียงใหม่ก็สามารถเดินทางได้ตามทางหลวงหมายเลข 105 ผ่านอำเภอแม่สอด-แม่

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ระยะทางประมาณ 300 กิโลเมตร เป็นทางลาดยาง ตลอด
จนการเดินทางทางอากาศโดยเครื่องบินที่มีเป็นประจำทุกวัน

นอกจากนี้การบริการนักท่องเที่ยวได้มีบริการในเรื่องที่พักมากขึ้น และมีประเภทของที่พักให้เลือกมากมาย เช่น เกสต์เฮาส์ โรงแรม ซึ่งยังไม่รวมการพักค้างคืนกับชาวบ้านในหมู่บ้านหรือที่เรียกว่า Homestay โดยข้อมูลจากสำนักงานจังหวัดรายงาน ปี พ.ศ. 2544 ได้รายงานเกี่ยวกับที่พักนักท่องเที่ยวในอำเภอต่าง ๆ ดังแสดง ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนที่พักนักท่องเที่ยวแยกตามรายอำเภอที่เป็นจุดสำคัญของการท่องเที่ยวใน
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อำเภอ	จำนวนที่พัก (โรงแรม และ เกสต์เฮาส์) (แห่ง)
1. อำเภอเมือง	882
2. อำเภอปาย	195
3. อำเภอปางมะผ้า	65
4. อำเภอแม่สะเรียง	255
5. อำเภอขุนยวม	44

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งบริษัททัวร์และนักท่องเที่ยวได้ใช้เป็นแนวทางในการเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนดังต่อไปนี้

สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอเมือง

อนุสาวรีย์พระยาสิงหนาทราชา ตั้งอยู่ต้นถนนขุนลุมประพาส พระยาสิงหนาทราชาเป็นเจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก เดิมชื่อ ชานกะเล เป็นชาวไทยใหญ่ ได้รวบรวมผู้คนตั้งหมู่บ้านขึ้นชื่อว่า “บ้านขุนยวม” ต่อมาได้ยกขึ้นเป็นเมือง จวบจนปี พ.ศ. 2417 จึงได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น เมืองแม่ฮ่องสอน

วัดก้ำก่อ (ภาษาไตแปลว่า ดอกขุนนาถ) ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดพระนอน เป็นวัดเก่าแก่ คู่บ้านคูเมืองแม่ฮ่องสอน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2433 มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่พิเศษ คือมีหลังคาคลุมทางเดิน ตั้งแต่ซุ้มทางเข้าไปสู่ศาลา นอกจากนี้ยังมีตำรา ภาษาไทยใหญ่ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยใหญ่

วัดพระธาตุคอกยงมู ตั้งอยู่บนคอกยงมูทางทิศตะวันตกของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน มีทางขึ้นภูเขาไปอีกประมาณ 1.5 กิโลเมตร เดิมมีชื่อเรียกว่า วัดปลายคอก เป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญที่สุด ประกอบด้วยพระธาตุเจดีย์ 2 องค์ พระเจดีย์องค์ใหญ่สร้างโดย "จองต้องสู้" เมื่อ พ.ศ. 2403 เป็นที่บรรจุพระธาตุของพระโมคคัลลานะเถระ ซึ่งนำมาจากประเทศพม่า ส่วนพระธาตุเจดีย์องค์เล็กสร้างเมื่อ พ.ศ. 2417 โดย "พระยาสิงหนาทราชา" เจ้าเมืองแม่ฮ่องสอนคนแรก จากวัดพระธาตุคอกยงมูนี้ สามารถมองเห็นภูมิประเทศ และสภาพตัวเมืองแม่ฮ่องสอนได้อย่างชัดเจน และสวยงามมาก วัดนี้มีงานเทศกาลประจำปีหลายงาน เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ โดยเฉพาะในวันออกพรรษาจะมีการดักบาตรดาวดึงส์ หรือดักบาตรเทโวด้วย

วัดพระนอน ตั้งอยู่เชิงคอกยงมู เป็นที่ประดิษฐานพระนอนองค์ใหญ่ สร้างด้วยศิลปะไทยใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2418 ตามประวัติเล่าว่า พระนางเมี่ยง ภริยาของพระยาสิงหนาทราชาเป็นผู้สร้างขึ้นภายในบริเวณมีรูปปั้นสิงโตขนาดใหญ่ 2 ตัว สร้างโดยพระยาสิงหนาทราชา และพระนางเมี่ยง อยู่เคียงข้างระหว่างทางที่จะขึ้นไปนมัสการพระธาตุคอกมู เป็นสิ่งใดที่มีลักษณะงดงามและสมบูรณ์มาก นอกจากนี้ภายในวัดยังมีการสอนวิปัสสนาอีกด้วย

วัดหัวเวียงหรือวัดกลางเมือง ตั้งอยู่ที่ถนนสี่หมื่นบาท รุ่ง ตำบลจองคำ (อยู่ติดกับตลาดเช้าบริเวณสี่แยกไฟแดง) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2406 มีวิหารไม้ศิลปะพม่า ประดิษฐานพระเจ้าพาราละแข่ง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องประจำเมืองที่งดงามมาก มีประวัติว่าหล่อจำลองจาก "พระมหามุนี" ซึ่งเป็นเจ้าพาราละแข่งองค์จริง ณ เมืองมณฑลพะเยา ประเทศพม่า โดยลุงจอง โพหย่า เดินทางไปนิมนต์มา พระเจ้าพาราละแข่งองค์นี้สร้างเป็นท่อนๆ ทั้งหมด 9 ท่อน ล่องมาตามแม่น้ำปาย แล้วนำมาประกอบที่วัดพระนอน และนำมาประดิษฐานที่วัดหัวเวียง หรือวัดกลางเมือง

วัดของกลาง ตั้งอยู่เคียงข้างกับวัดจองคำ ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์จำลอง สิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก ได้แก่ ตุ๊กตาแกะสลักด้วยไม้เป็นรูปคนและสัตว์ เกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ฝีมือแกะสลักของช่างชาวพม่า ซึ่งนำมาจากพม่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2400 ภาพจิตรกรรมที่วัดนี้เป็นภาพวาดบนแผ่นกระจก เรื่องพระเวสสันดรชาดก และภาพประวัติเจ้าชายสิทธัตถะ ตลอดจนภาพที่แสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้นหลายภาพ มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาพม่า และมีบันทึกบอกไว้ว่าเป็นฝีมือของช่างไทยใหญ่จากมณฑลพะเยา

วัดจองคำ อยู่บริเวณสวนสาธารณะหนองจองคำ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2370 โดยช่างฝีมือชาวไทยใหญ่ เป็นศิลปะแบบไทยใหญ่ หลังคาวัดเป็นรูปปราสาท มีคิดว่าปราสาทเป็นของสูง ผู้ที่ประทับอยู่ในปราสาทควรจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือตัวแทนพระศาสนา ภายในประดิษฐานหลวงพ่อดอสร้างเมื่อ พ.ศ. 2469 โดยช่างฝีมือชาวพม่า และพระประธานเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งจำลอง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

มาจากพระศรีศากยมนิทีวิหารวัดสุทัศน์ เหตุที่เรียกชื่อวัดทองคำ เนื่องจากเสาวัดประดับด้วยทองคำเปลว

บ่อน้ำร้อนผาบ่อง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลผาบ่อง (เส้นทางหลวงหมายเลข 108 บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 256) อยู่ห่างจากตัวเมือง 11 กิโลเมตร มีบริเวณพื้นที่ 8 ไร่ จัดสถานที่ไว้อย่างสวยงาม และมีห้องอาบน้ำให้บริการ

อุทยานแห่งชาติถ้ำปลา-น้ำตกผาเสื่อ ส่วนหนึ่งตั้งอยู่ที่บ้านห้วยผา ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนประมาณ 17 กิโลเมตร ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 1095 (แม่ฮ่องสอน-ปาย) สามารถเดินทางไปได้ทุกฤดูกาล บริเวณโดยรอบเป็นลำธารและป่าเขา ถ้ำปลาดังอยู่บริเวณเชิงเขา มีลักษณะเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ที่ไหลออกจากถ้ำใต้ภูเขาอยู่ตลอดเวลา มีปลาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เรียกกันไปหลายชื่อ เช่นว่า ปลาบุง ปลาคัง หรือปลาพลวง เป็นปลาที่มีเกล็ดขนาดใหญ่ในวงศ์เดียวกับปลาคาร์พ เชื่อกันว่า ปลาเหล่านี้เป็นปลาเจ้า หากใครนำไปรับประทานแล้วจะต้องมีอันเป็นไป

ในส่วนของน้ำตกผาเสื่อตั้งอยู่ในเขตตำบลหมอกจำแป้ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนตามเส้นทางสู่อำเภอปาย (เส้นทาง 1095) เป็นระยะทาง 17 กิโลเมตร แยกซ้ายบริเวณบ้านรักไทยเป็นทางลาดยางเข้าไปอีก 12 กิโลเมตร และเข้าทางลูกรังไปอีก 8 กิโลเมตร น้ำตกแห่งนี้ไหลลงมาจากน้ำตกแม่สะงาในพม่า มี 6 ชั้น ชั้นบนสุดอยู่ในป่าลึกเข้าไป ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง คือน้ำตกแม่สะงากลาง ถัดออกมาเป็นชั้นผาขาว ผาลาด ผาเสื่อ ผาดั่ง และผาอ้อม น้ำตกมีขนาดใหญ่ และน้ำมากตลอดปี น้ำมากที่สุดในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน

สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอปางมะผ้า

สถานศึกษาธรรมชาติ และสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด ตั้งอยู่ที่ตำบลถ้ำลอด ไปตามเส้นทางหลวงสาย 1095 (ปางมะผ้า-ปาย) ประมาณหลักกิโลเมตร 138-139 มีทางแยกซ้ายจากอำเภอปางมะผ้าเข้าไปตามทางบ้านถ้ำลอดอีก 9 กิโลเมตร เป็นทางลูกรัง มีกรวดและหินมาก บางช่วงชำรุด รถใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงได้ ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นระยะทาง 77 กิโลเมตร เป็นแหล่งโบราณคดีสำคัญ ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลุ่มแม่น้ำปาย มีสถานที่ที่น่าสนใจ คือ "ถ้ำลอด" ซึ่งมีลำห้วยชื่อ น้ำนาง ไหลลงลงภูเขาไปทะลุออกอีกด้านหนึ่ง ทำให้เกิดเป็นถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม เป็นถ้ำเก่าแก่ จากการพบเครื่องมือเครื่องใช้โบราณในถ้ำ สันนิษฐานได้ว่ามีอายุประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว ภายในถ้ำความยาวประมาณ 1 กิโลเมตร ประกอบด้วยห้องโถงใหญ่อีก 3 ห้อง เรียกชื่อต่างๆ กันคือ "ถ้ำเสาหินหลวง" เป็นถ้ำกว้างใหญ่ มีหินงอกหินย้อยสวยงามมากมาย "ถ้ำตุ๊กตา" มีหินงอกเป็นปุ่มปมเล็กๆ คล้ายตุ๊กตาเรียงรายอยู่มากมาย และด้านหนึ่งของผนังถ้ำยังปรากฏภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ถ้ำนี้เป็นถ้ำที่กว้างและยาวที่สุดในถ้ำลอด ถ้ำสุดท้ายอยู่

ด้านทางออกคือ "ถ้ำผีแมน" นอกจากมีหินงอกหินย้อยสวยงามแล้ว ยังเป็นที่พบเศษภาชนะดินเผา มี ชีกรูป และกระดูกของมนุษย์ เมล็ดพืช เครื่องมือหิน รวมทั้ง "โลงผีแมน" อีกด้วย โลงผีแมนนี้มี ลักษณะเป็นท่อนไม้ที่ถูกขุดตรงส่วนกลางออกเป็นร่องคล้ายเรือ หรือรางไม้ใส่อาหารให้สัตว์เลี้ยง มีทั้งขนาดเล็กและใหญ่ โดยโลงขนาดใหญ่จะถูกวางอยู่บนคานโดยใช้เสา 4-6 ต้น ตั้งกับพื้นถ้ำ และ เสาแต่ละคู่จะถูกเจาะเป็นช่อง เพื่อสอดใส่คานไว้วางพาดโลงผีแมน มีการจัดบริการนำชมถ้ำทุกวัน ตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. โดยการรวมตัวของชาวบ้านแถบนี้ ค่าบริการประมาณ 100 บาท ต่อผู้นำ ทาง 1 คน การเดินชมถ้ำจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกจะเป็นการชม 2 ถ้ำใหญ่ คือ ถ้ำเสาหินหลวง และถ้ำตุ๊กตา หากนักท่องเที่ยวต้องการจะเข้าชมถ้ำผีแมน จะต้องล่องแพผ่านธารน้ำที่ลัดคanyonในถ้ำ โดยจะมีแพของชาวบ้านรอให้บริการอยู่ ในบริเวณสถานศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอดนี้ ยัง เป็นแหล่งดูนก ซึ่งทางหน่วยบริการได้จัดทำป้ายบอกจุดดูนกไว้เป็นระยะๆ นักท่องเที่ยวสามารถ เดินชมเองได้ บริเวณที่ทำการยังมีบ้านพักไว้บริการ และอนุญาตให้ตั้งเต็นท์พักแรมได้ โดยติดต่อ โดยตรง ณ หน่วยบริการภายใน สถานศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าถ้ำน้ำลอด นอกจากนี้ ในเขต อำเภอยังมีผู้สำรวจพบถ้ำต่างๆ อีกหลายถ้ำ เช่น ถ้ำผาเผือก ถ้ำผาแดง ถ้ำปางคำ ถ้ำน้ำตก ถ้ำซู่ซ่า ถ้ำ ผามอญ ถ้ำแม่ละนา ฯลฯ เนื่องจากถ้ำเหล่านี้ยังไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งการ เดินทางที่ยากลำบาก เพราะถ้ำบางแห่งมีระยะทางไกลมาก (โดยเฉพาะถ้ำแม่ละนา ที่นักสำรวจถ้ำคาด ว่าลึกประมาณ 13 กิโลเมตร) และมีลำธาร บางช่วงอาจต้องว่ายน้ำไป จึงเหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว ที่รักการผจญภัย และเสาะแสวงหาธรรมชาติอย่างแท้จริง

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอขุนยวม

ทุ่งบัวตองดอยแม่ฮุค ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลแม่ฮุค อำเภอขุนยวม ตามเส้นทาง หมายเลข 108 (แม่ฮ่องสอน-ขุนยวม) ก่อนถึง ตัวอำเภอ ประมาณ 1 กิโลเมตร มีทางแยกซ้ายตามทางหลวงสาย 1263 เข้าสู่ทุ่งบัวตองอีก 26 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง มีพื้นที่ครอบคลุม เป็นเขากว้างประมาณ 1 พันไร่ อยู่ในความรับผิดชอบของโครงการพัฒนาป่าไม้ที่สูง หน่วยที่ 5 กองอนุรักษ์ต้นน้ำ ดอกบัวตองที่นี่เมื่อบานพร้อมๆกัน ในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม จะเหลืองอร่ามปกคลุมทั่วทั้งภูเขา มีความสวยงามมาก

น้ำตกแม่ฮุค ตั้งอยู่บริเวณดอยแม่ฮุค ก่อนถึงทุ่งบัวตองเล็กน้อยมีทางแยกเข้าสู่ น้ำตก ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นน้ำตกชั้นเดียว สูงประมาณ 30 เมตร ตกจากช่องหินขนาดใหญ่ ตอนกลาง ของสายน้ำมีร่องหินกว้าง สามารถเดินเข้าไปชมม่านน้ำตกได้

น้ำตกแม่สุรินทร์ อยู่ในเขตบ้านแม่สุรินทร์ ตำบลแม่ข่มน้อย อำเภอขุนยวม การเดินทางใช้ ทางหลวงหมายเลข 108 ถึงอำเภอขุนยวม และจากขุนยวมเข้าไปน้ำตกแม่สุรินทร์ ระยะทาง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประมาณ 50 กิโลเมตร บางช่วงเป็นทางลูกรัง น้ำตกแม่สุรินทร์เป็นน้ำตกสวยงามมาก เป็นน้ำตกชั้นเดียว ไหลจากหน้าผาสู่หุบเขาด้านล่าง สูงประมาณ 100 เมตร

ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอขุนยวม ตั้งอยู่ที่บริเวณตรงข้ามวัดม่วยตามทางหลวงหมายเลข 108 บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 200 เป็น ศูนย์รวมศิลปหัตถกรรมของชาวไทยใหญ่ และชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ตลอดจนเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ของทหารญี่ปุ่นที่เดินทัพเข้ามาในพื้นที่อำเภอขุนยวม สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

วัดต่อแพ ตั้งอยู่ที่บ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา ห่างจากตลาดขุนยวมประมาณ 7 กิโลเมตร โดยก่อนที่จะถึงตลาดมีทางแยกจากทางสาย 108 ไปประมาณ 5 กิโลเมตร เป็นทางลูกรัง เป็นวัดเก่าแก่อยู่ทางฝั่งขวาของ ลำน้ำยวม มีวิหารขนาดใหญ่แบบพม่า สร้างอย่างวิจิตรสวยงามมาก นอกจากนี้ยังมีเจดีย์ทรงมอญอีกด้วย

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอปาย

อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง มีพื้นที่ครอบคลุมอยู่ในท้องที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมเนื้อที่ทั้งหมด ประมาณ 179 ตารางกิโลเมตร ที่ทำการอุทยานฯ อยู่แยกจากทางหลวงหมายเลข 1095 (แม่มาลัย-ปาย) กิโลเมตรที่ 65-66 ไปอีกประมาณ 6 กิโลเมตร สถานที่ท่องเที่ยวของอุทยานที่อยู่ในเขตแม่ฮ่องสอนได้แก่

- **โป่งน้ำร้อนท่าปาย** อยู่ในป่าแม่ปายฝั่งซ้ายตอนบนท้องที่ตำบลแม่ธิ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 1095 (ปาย-แม่มาลัย) ข้ามสะพานแม่น้ำปาย ถึงบริเวณหลักกิโลเมตรที่ 87-88 แยกซ้ายเข้าไปอีก 2 กิโลเมตร ตามทางเข้าบ้านท่าปาย เป็นทางลาดยางตลอดทั้งสาย สภาพของโป่งน้ำร้อนเป็นบ่อน้ำร้อน น้ำกำลังเดือดเป็นฟองๆ และมีหมอกควันปกคลุมพื้นที่ พร้อมทั้งมีน้ำร้อนไหลเรื่อยๆ ทั่วบริเวณกว้าง มีบ่อใหญ่สองบ่อ นอกนั้นมีลักษณะเป็นน้ำพุตบจุด ความร้อนประมาณ 80 องศาเซลเซียส และรอบๆ โป่งร้อนเป็นไม้สักที่สมบูรณ์มาก
- **น้ำตกแม่เย็น** อยู่ที่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ธิ ห่างจากอำเภอปายประมาณ 7 กิโลเมตร เป็นน้ำตกสูง 3 ชั้น และสวยงามที่สุดของอำเภอ ทางอุทยานฯ มีบริการบ้านพักแก่นักท่องเที่ยวที่ประสงค์จะพักค้างแรม

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอแม่สะเรียง

วัดจองสูงหรือวัดอุทยานรมณ์ ตั้งอยู่ในตัวอำเภอ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2381 เดิมเป็นสำนักสงฆ์มีเจ้าอาวาสเป็นไทยใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2431 ถูกไฟไหม้ และได้บูรณะขึ้นใหม่เป็นวัดจองสูงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2439 ภายในวัดมีเจดีย์ทรงมอญเก่าแก่มากกว่า 100 ปีอยู่ 3 องค์

วัดจอมทอง ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอแม่สะเรียง 1 กิโลเมตร ตามเส้นทางสายแม่สะเรียง-สบเมย แยกทางซ้ายมือบริเวณสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เป็นทางลูกรังขึ้นภูเขา วัดนี้มีจุดเด่นที่พระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งประดิษฐานอยู่บนยอดเขา และบนลานพระพุทธรูปนี้ สามารถชมทิวทัศน์ของอำเภอแม่สะเรียงได้

ทุ่งบัวตอง ดอยแม่เหาะ ห่างจากอำเภอแม่สะเรียงประมาณ 16 กิโลเมตร อยู่ริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ตรงหลักกิโลเมตรที่ 84 เขตตำบลแม่เหาะ ริมทางในช่วงนี้มีภูมิประเทศที่งดงามของภูเขา และทุ่งดอกบัวตองที่ตระการตา และแบ่งบานสะพรั่ง ในเดือนตุลาคม-ธันวาคม

อุทยานแห่งชาติสาละวิน ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน ซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างไทยกับพม่า มีอาณาเขตรอบคลุมพื้นที่บริเวณที่ดินป่าแม่ขวมฝั่งขวา และป่าสาละวิน ในท้องที่ตำบลเสาหิน ตำบลบ้านกาศ ตำบลแม่คง ตำบลแม่ขวม อำเภอแม่สะเรียง และตำบลแม่สามแลบ อำเภอสบเมย มีพื้นที่ประมาณ 721 ตารางกิโลเมตร การเดินทาง มีรถโดยสารสายอำเภอแม่สะเรียง-บ้านแม่สามแลบบริการ หรือสามารถเช่ารถจากอำเภอแม่สะเรียงไปยังแม่สามแลบ ระยะทางประมาณ 46 กิโลเมตร จากนั้นจะต้องลงเรือ จากบ้านแม่สามแลบไปตามแม่น้ำสาละวิน ใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมง โดยจะมีเรือของชาวบ้านมาบริการ คิดในราคาเหมาลำ

แหล่งท่องเที่ยวอำเภอสบเมย

ล่องแก่งแม่เงา บ้านแม่เงา ตำบลแม่สวด เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่เหมาะสมสำหรับการล่องแพเพื่อผจญภัยอย่างแท้จริง สภาพสองฝั่งยังคงเป็นธรรมชาติที่คงสภาพดีเยี่ยม นอกจากนี้ยังเหมาะแก่นักท่องเที่ยวที่ชอบกีฬาตกปลาด้วย ระยะทางจากตัวอำเภอ ทั้งทางรถยนต์รวมทั้งทางน้ำถึงบ้านสบเมย-อุมโละ ประมาณ 35 กิโลเมตร

แม่น้ำปาย เป็นแม่น้ำที่ใหญ่และยาวที่สุดของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เกิดจากทิวเขาดอยมูเซอและทิวเขาแดนลาวในเขตอำเภอปาย แล้วไหลลงมาทางทิศใต้ผ่านอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ไปบรรจบกับแม่น้ำสาละวิน (แม่น้ำคง) ในเขตรัฐกะยา สหภาพพม่า มีความยาวประมาณ 180 กิโลเมตร กว้างประมาณ 30 เมตร และลึกประมาณ 7 เมตร ท้องน้ำมีลักษณะเป็นกรวดทราย มีช่วงที่สามารถล่องแพได้หลายช่วงด้วยกัน เช่น ช่วงต้นลำน้ำปายถึงอำเภอปาย ช่วงจากอำเภอปายถึง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อำเภอเมือง และช่วงอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนถึงเขตชายแดนไทย-พม่า ซึ่งบางรายการมีบริการนั่งช้างด้วย ช่วงที่เหมาะสมที่สุดในการล่องแพแม่น้ำปายได้แก่ ช่วงเดือนตุลาคม-มีนาคม นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อบริษัทนำเที่ยวที่มีบริการเดินป่า ในตัวเมืองแม่ฮ่องสอนหรือที่อำเภอปายได้

สถานที่ท่องเที่ยวในเขตอำเภอแม่ลาน้อย

ถ้ำแม่สุ ตั้งอยู่ที่เขตบ้านป่าหมาก ต.แม่ลาน้อย ห่างจากอำเภอแม่ลาน้อยไปทางทิศตะวันออกประมาณ 7 กิโลเมตร เส้นทางแยกจากทางหลวงสาย 108 ภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อยที่สวยงามมาก

บ่อน้ำร้อนแม่สุ ตั้งอยู่ในบริเวณ ต.แม่ลาน้อย มีลักษณะเป็นบ่อน้ำร้อนที่มีความร้อนสูงมากสามารถต้มไข่สุก

น้ำตกดาวดึงส์ ตั้งอยู่บริเวณบ้านทุ่งรวงทอง ต.แม่ลาน้อย ห่างจากอำเภอแม่ลาน้อยประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นน้ำตกขนาดเล็ก

หมู่บ้านละว้า (ลัวะ) ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านละอูบ ต.ห้วยห้อม ห่างจากอำเภอแม่ลาน้อยประมาณ 32 กิโลเมตร มีลักษณะวัฒนธรรมการสร้างที่อยู่อาศัย การแต่งกายและอุปนิสัยที่แตกต่างจากชาวไทยภูเขาอื่นๆ

บ้านกะเหรี่ยงห้วยห้อม ตั้งอยู่ห่างจากบ้านละอูบประมาณ 4 กิโลเมตรเป็นหมู่บ้านชาวเขาด้อย่าง เป็น ที่ตั้งศูนย์พัฒนาชาวเขาจึงทำให้ได้รับการพัฒนาให้สามารถทำผ้าจากขนแกะ การปลูกผลไม้เมืองหนาว และราษฎรเป็นคนที่เคร่งครัดในศาสนาและสุภาพอ่อนโยน

บ้านกะเหรี่ยงแม่ก๊วะ ตั้งอยู่ ต.ท่าผาป๋ม ห่างจากอำเภอแม่ลาน้อยประมาณ 13 กิโลเมตร เป็นการปลูกบ้านเรือนเชิงเขาที่แปลกตามาก

ถ้ำแก้ว ตั้งอยู่ที่ ต.แม่ลาน้อย ลักษณะของถ้ำเป็นโพรงสลับซับซ้อนเข้าไปตามอุโมงค์ของเหมือง ภายในถ้ำมีหินงอก หินย้อย เกิดจากผลึกแคลไซต์รูปร่างต่าง ๆ เช่น ปะการัง

สินค้าที่ระลึกจากแม่ฮ่องสอน

ของที่ระลึกจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีทั้งประเภท อัญมณี ตลอดจนผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นเมืองต่างๆ เช่น น้ำผึ้งป่า ใบชา หมวกชาวไต (ชาวไทยใหญ่เรียกว่า "กู๊ป") ซึ่งมีลักษณะเป็นหมวกปีกกว้างใบกลม ตรงกลางยอดแหลมเหมือนเจดีย์ ผลิตจากไม้ไผ่ เสื่อทอไทยใหญ่ ผ้าซิ่นไหมลายฝีมือผู้ทำ อัญมณี เช่น ทับทิม หยก และเครื่องใช้ประเภทเสื่อ ผ้าทอฝีมือกะเหรี่ยง ประเภทของขบถั่ว

เช่น ถั่วแปะหล่อ แป๊ะยี เป็นต้น

งานเทศกาลประเพณี

งานเทศกาลชิมชาบ้านรักไทย จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ บริเวณหมู่บ้านรักไทย หมู่ 6 ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง เป็นหมู่บ้านชายแดนที่อยู่ในความควบคุมของกองทัพบกที่ 3 เนื่องจากรายการมีอาชีพปลูกใบชา ดังนั้นเทศกาลชิมชาจึงจัดขึ้นเพื่อเป็นการสนับสนุนเกษตรกรผู้ปลูกชา และส่งเสริมการท่องเที่ยว ภายในงานมีการชิมชาที่สวนชาธรรมชาติรอบหมู่บ้าน ชิมชาชั้นดี ชมการแสดงจากชาวจีน ยูนาน และการละเล่นพื้นบ้าน

งานประเพณีปอยส่างลอง หรืองานบวชลูกแก้ว เป็นประเพณีบวชสามเณรตามธรรมเนียมของชาวไทยใหญ่ เพื่อให้บุตรหลานได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และมีความเชื่อว่าจะได้รับบุญกุศลจากการบวชครั้งนี้ งานจัดให้มีขึ้นใน เดือนมีนาคม-เมษายน ซึ่งจะตรงกับช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อนของเด็กๆ

ประเพณีจองพารา เป็นประเพณีส่วนหนึ่งในงานเทศกาลออกพรรษา (งานปอยเหลินสิบเอ็ด) คำว่า "จองพารา" เป็นภาษาไตแปลว่า "ปราสาทพระ" การบูชาจองพารา คือการสร้างปราสาทเพื่อคอยรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่จะเสด็จลงมา จากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จัดขึ้นระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันแรม 8 ค่ำ เดือน 11 มีการจัดเตรียมสร้าง "จองพารา" ซึ่งเป็นปราสาทจำลอง ทำด้วยโครงไม้ไผ่ประดับลวดลายด้วยกระดาษสา กระดาษสีต่าง ๆ หน่อกล้วย อ้อยและโคมไฟ ตกแต่งอย่างสวยงาม

ประเพณีลอยกระทง หรืองานเหลินสิบสอง จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสิบสอง โดยชาวบ้านจะจัดทำกระทงเล็กๆ ปล่อยตามแม่น้ำ มีการประกวดกระทงใหญ่ที่หนองจองคำ ซึ่งเป็นหนองน้ำสาธารณะกลางเมือง มีการแสดงมหรสพรื่นเริง ตามบ้านเรือนจะมีการจุดประทีปโคมไฟสว่างไสวนอกจากนี้ยังมีการลอยกระทงสวรรค์ โดยนำกระทงที่จุดประทีปโคมไฟแล้ว ผูกติดกับลูกโป่งลอยขึ้นไปในอากาศ พิธีนี้จัดขึ้นที่วัดพระธาตุดอยกองมู

งานเทศกาลดอกบัวตอง จัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ที่อำเภอขุนยวม "ดอกบัวตอง" เป็นดอกไม้ป่าสีเหลืองคล้ายดอกทานตะวันแต่ขนาดเล็กกว่า ขึ้นอยู่ตามป่าเขาสูงตอนเหนือของประเทศไทย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะมีมากที่บริเวณบ้านแม่เหาะ อำเภอแม่สะเรียง และดอยแม่อุคอ อำเภอขุนยวม เมื่อถึงระยะที่ดอกบัวตองบาน ตลอดเส้นทางเข้าสู่ตัวเมืองแม่ฮ่องสอน และภูเขาที่สลับซับซ้อนนั้นจะเป็นสีเหลืองอร่ามไปด้วยสีของดอกบัวตอง แสดงศิลปวัฒนธรรมของชาวไตและชาวไทยภูเขา การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง การแข่งขันกีฬาชาวคอย ตลอดจนนิทรรศการและในงานมีการละเล่นและมหรสพพื้นเมืองและร่วมสมัย มีการประกวดธิดาบัวตอง การนำเที่ยวชมดอกบัวตองบนดอยแม่อุคอ

2.4 บริบททางประชาสังคมและประชาคมการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.4.1 ความหมายและแนวคิด

เมื่อกล่าวถึงกระบวนการทางประชาสังคมซึ่งเป็นแนวคิดทางรัฐศาสตร์ โดยนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542 : 40-41) ได้ให้ความหมายของประชาสังคม หมายถึง เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบันหรือชุมชนที่มีกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individual) โดยจุดเน้นของประชาสังคมได้แก่

- 1) ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการแม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐ และมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำกำกับรัฐได้พอสมควร
- 2) ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้เห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่แย่งแย่งจันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม

ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาชนบทได้มีความพยายามในการที่จะให้ชุมชนได้เป็นฐานและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทในทุกกิจกรรมมาเป็นเวลาช้านานแล้ว นอกจากนี้ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542 : 42) ได้ชี้ให้เห็นว่า “แนวความคิดเกี่ยวกับประชาสังคมซึ่งเน้นความจำเป็นในการปลูกฝังให้ประชาชนเห็นว่าตนเป็นพลเมือง จะทำให้พวกเขาเห็นคุณค่าของความสัมพันธ์ที่ติดเทียมกัน และเข้าสู่การเป็นประชาสังคมที่ผู้คนค่อนข้างเท่าเทียมกัน การย้ายแนวคิดเรื่องพลเมืองยังทำให้ประชาชนตื่นตัวทางการเมือง ประารถนาการมีส่วนแก้ปัญหาของส่วนรวม ชักนำให้เขาเข้าร่วมในประชาสังคมและดำเนินการนำพาประชาสังคมไปในทิศทางที่เข้าร่วมกับรัฐ หรือเข้าทำการแทนรัฐในการแก้ปัญหาของส่วนรวมให้ดียิ่งขึ้น”

อย่างไรก็ตามในการดำเนินการในสถานการณ์จริงการประยุกต์แนวคิดทฤษฎีของประชาสังคมเป็นเรื่องที่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ถึงแม้จะมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องของนักปราชญ์ต่างๆ เช่น มาร์กซิสต์ (Marxist) ลัทธิสังคมนิยม ได้รับแนวคิดนี้ไปใช้ทั้งนี้เนื่องจากหลายครั้งที่ได้มีการละเลยในเรื่องของความเป็นพหุวัฒนธรรม ความขัดแย้งในการใช้เนื่องจากในภาวะของสังคมที่ปกติกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเมื่อสังคมในภาวะที่ยากแก่การอธิบายเช่น กระบวนการรวมตัวที่มีแนวคิดที่มีความรุนแรง เช่น มาเฟีย ในทัศนะของไมเคิล แบริดตัน (Michael Bratton) เจ้าหน้าที่ขององค์การสหประชาชาติที่ดูแลเกี่ยวกับงานทางด้านประชาสังคมเสนอว่า มิติที่สำคัญของประชาสังคมมี 3 ด้านได้แก่

- 1) การมีแหล่งเงินทุนของตัวเอง (Materials Foundation) ซึ่งเป็นหนทางที่โดดเด่นในการที่ประชาคมจะสามารถเลี้ยงตนเองได้
- 2) การมีรูปแบบองค์กรที่ชัดเจน (Organisational form) ซึ่งองค์กรจะเป็นที่ปัจเจกชนสามารถจะเสนอความต้องการ ความสนใจ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารได้ ซึ่งจะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่คงที่ขึ้นและมีการดำเนินการคล้ายกับการเป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่งด้วย
- 3) การมีแนวคิดอุดมการณ์ (Ideological Perspective) ซึ่งการมีแนวคิดและอุดมการณ์จะเป็นความโดดเด่น ของแนวทางที่คาดหวังซึ่งจะมีความหมายไกลไปถึงการกำหนดสถานภาพและพฤติกรรม ที่จะเป็พลังในเวลาต่อมา

(ที่มา : <http://www.undp.org/csopp/CSO/NewFiles/programmesglobalfmwrk2.htm>)

2.4.2 นโยบายและการดำเนินการเกี่ยวกับประชาสังคมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในปัจจุบันการพัฒนาในเรื่องกิจกรรมการท่องเที่ยวและการพัฒนาคุณภาพของคน ทักษะที่เสริมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปของประชานิยม จังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ได้สนองนโยบายในเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน โดยคณะกรรมการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (กพจ.มส.) มีมติในที่ประชุมครั้งที่ 3/2543 วันที่ 10 กรกฎาคม 2543 ในการกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน 5 ปี (พ.ศ. 2545 - 2549) จำนวน 6 ยุทธศาสตร์ซึ่งจาก 6 ยุทธศาสตร์ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและทักษะการท่องเที่ยวในลักษณะของประชานิยมปรากฏในยุทธศาสตร์ที่ 2 ในด้านการพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งการดำเนินการที่สำคัญของยุทธศาสตร์นี้ได้แก่ การจัดทำแผนปฏิบัติการส่งเสริมจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม ระดมการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาอย่างจริงจัง นอกจากนี้การกำหนดมาตรการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ฟันฟู อนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของแม่ฮ่องสอนให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ด้านการแต่งกาย การละเล่นและวัฒนธรรมชนเผ่า เป็นยุทธศาสตร์ที่ได้กำหนดไว้เพื่อรองรับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ในยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาศักยภาพคน ครอบครัว และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมได้กำหนดในเรื่องการส่งเสริมการจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตลอดจนการส่งเสริมการพัฒนาองค์กรชุมชนและกระบวนการประชาสังคมทุกระดับซึ่งในสองยุทธศาสตร์นี้

2.4.3 ความเข้มแข็งของประชาสังคมและองค์กรชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ร่วมกับ ฝ่าย 3 สำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.) กลาง (2545 : 1-21) ได้รายงานจากการจัดเวทีจังหวัด เรื่อง แนวทางและยุทธศาสตร์การจัดการและการใช้ประโยชน์งานวิจัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อ วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2545 ว่า Node-แม่ฮ่องสอน กับการร้อยรัดเครือข่าย การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น การขับเคลื่อนงานดังกล่าวมีองค์กร หน่วยงาน และเครือข่ายต่างๆทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรประชาชน ทีมงานเฉพาะกิจ ที่ตั้งขึ้นเพื่อรองรับงานของรัฐบาลเกี่ยวข้องอยู่มากมาย การจัดการทั้งระบบของการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนมีทั้งในส่วนที่ดี ซึ่งคงจะปรากฏผลในระยะยาว หากในขณะนี้กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน พบว่ายังขาดประสิทธิภาพ เกิดการซ้ำซ้อนทั้งในแง่ของคนทำงาน พื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย ทำให้เกิดการไม่ประหยัคกันทั้งระบบ อีกทั้งเพิ่มความสับสนให้คนทำงานและชุมชนเพราะแต่ละหน่วยงานของรัฐต่างก็มีการดำเนินการเพื่อสนองนโยบายรัฐบาล จึงจัดตั้งเครือข่ายต่างๆขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้แก่

คณะกรรมการกองทุนชุมชน (SIF) กองทุนเพื่อสังคม หรือกองทุนชุมชนเริ่มเข้ามาดำเนินการในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อประมาณกลางปี 2541 กระบวนการทำงานที่ผ่านมาได้ยังลึกลงไปถึงรากฐานของชุมชนก่อให้เกิดความเชื่อมโยงคน เครือข่ายและองค์กรชุมชนต่างๆในพื้นที่อย่างเป็นธรรมชาติ มีกลไกในการทำงานซึ่งประกอบด้วยคนจากหลากหลายอาชีพ แบ่งออกเป็น 2 ระดับได้แก่

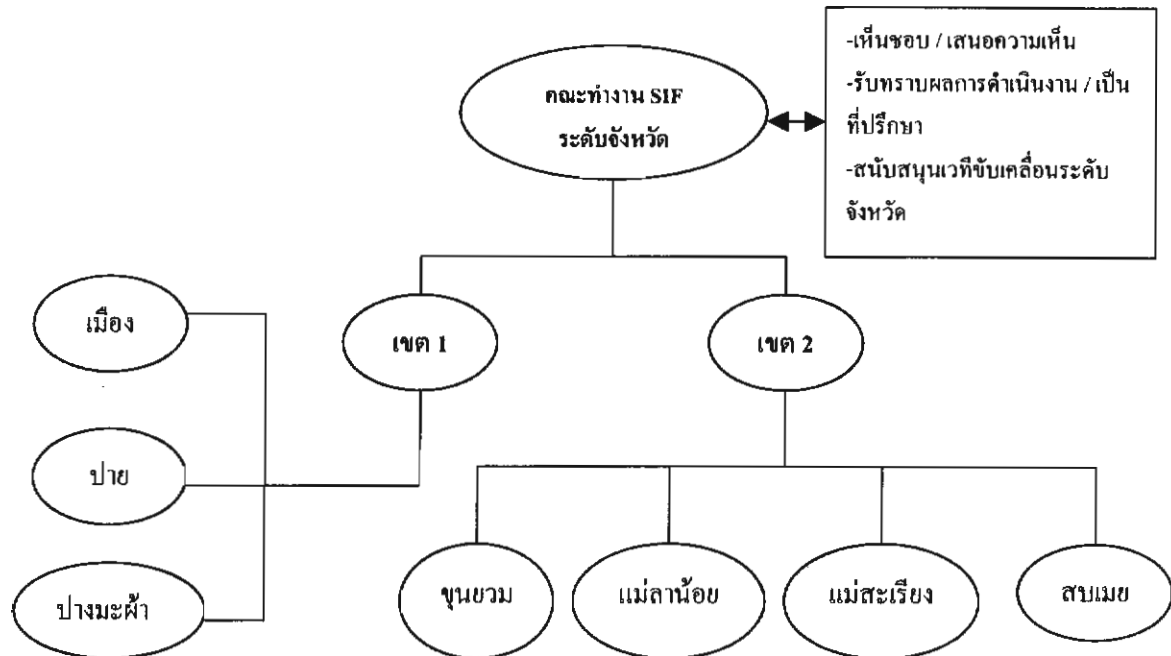
คณะกรรมการ

- คณะทำงานระดับจังหวัด มีบทบาทหน้าที่ ในการเสนอความเห็นต่อโครงการ รับทราบผลการดำเนินงาน เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการเขต / อำเภอ และเป็นแกนหลักในเวทีขับเคลื่อนระดับจังหวัด
- คณะทำงานเขต / อำเภอ มีบทบาทหน้าที่ในการพิจารณากลับกรองอนุมัติโครงการและหนุนเสริมการขับเคลื่อนภาคประชาชนในพื้นที่

องค์กรชุมชน / เครือข่ายองค์กรชุมชน ได้เข้ามามีส่วนในการดำเนินงานต่อขยายผลในระยะหลังอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

เจ้าหน้าที่ SIF ประกอบด้วยผู้ประสานงานระดับจังหวัด 1 คนและ ผู้ติดตามสนับสนุนองค์กรชุมชน 2 คน

กลไกความร่วมมือของ SIF ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในปัจจุบัน SIF ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณผ่านกลไกจำนวน 90 โครงการ สนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 7 ตำบลในพื้นที่ 7 อำเภอ เตรียมความพร้อมเพื่อรองรับนโยบายกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท และเสริมสร้างความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังได้มีการสนับสนุนกลไกจังหวัดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

- เครือข่ายองค์กรชาวบ้านที่สำคัญที่ได้มาร่วมในการจัดเวทีกับ SIF ประกอบด้วย
- เครือข่ายชุมชนเมือง
- เครือข่ายชมรมเพื่อเตือนเพื่อน (สังกัดกรมสามัญศึกษา)
- เครือข่ายเยาวชนเด็กและสตรี จ. แม่ฮ่องสอน
- ประชาคม ต. ถ้ำลอด อ. ปางมะผ้า
- เครือข่ายเกษตรกรรมทฤษฎีใหม่ จ. แม่ฮ่องสอน
- เครือข่ายลุ่มน้ำจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- เครือข่ายป่าชุมชน จ. แม่ฮ่องสอน
- เครือข่ายผู้ติดเชื้อ จ. แม่ฮ่องสอน

นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายองค์กรชุมชนเข้มแข็งที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อชุมชนอีกจำนวนประมาณ 90 องค์กร และจาก สกว. ประมาณ 15 องค์กร

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมและการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.5.1 งานวิจัยที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยรวมได้แก่ งานวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยสุริย์ บุญญานุพงศ์ (2542: ง-จ) เรื่อง ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผู้วิจัยต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เข้ากับศักยภาพของทรัพยากร พบว่า ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการพัฒนาในเรื่องของสาธารณูปโภคในระยะ 10 ปีมานี้ การบริการทางสังคมเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำตระหนักในเรื่อง การขยายตัวของชุมชน การเพิ่มขึ้นของการใช้ที่ดิน การเพิ่มขึ้นของรายได้ในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยว การมีโอกาสดำเนินงานในการเลือกอาชีพ การศึกษาและค่าครองชีพสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันโอกาสเหล่านี้มิได้กระจายไปสู่พื้นที่ที่ไม่มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวมิได้มีการกระจายที่ดินนัก ผู้วิจัยยังได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นว่านอกเหนือจากผลกระทบที่เกิดจากทางด้านเศรษฐกิจและด้านกายภาพแล้ว ในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีก็มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีแนวโน้มในทางลบ ซึ่งการเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมประเพณีนี้ผู้วิจัยได้เสนอว่าส่วนหนึ่งมาจากการท่องเที่ยวแต่อีกส่วนหนึ่งมาจากความอ่อนแอของวัฒนธรรมเอง ซึ่งประชาชนท้องถิ่นจะต้องมีความตระหนักในเรื่องนี้เอง

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของสร้อยศรี อาสาสรรพกิจ เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาความร่วมมือของธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน (2541 : 22-32) โดยได้รับการสนับสนุนทุนจากสำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.) ซึ่งจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดเป้าหมายจังหวัดหนึ่งในการวิจัย ผลจากการวิจัยของเรื่องนี้ได้เสนอให้มีความร่วมมือกับท้องถิ่นเพื่อสร้างงานและให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ในเรื่องของทักษะการทำงานของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่นมีความจำเป็นที่ต้องการคำตอบและภาพที่ชัดเจนในเรื่องดังกล่าว

งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นเป็นงานวิจัยที่กล่าวถึงการท่องเที่ยวในแม่ฮ่องสอนโดยทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีธรรมชาติที่งดงามและไม่เหมือนที่อื่น ถ้า ก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวนิยมชมชื่นเป็นอย่างมาก ซึ่งได้มีงานที่ได้กล่าวถึงถ้าในจังหวัดแม่ฮ่องสอนไว้หลายงาน อาทิ คุยกับ จอห์น สปีส์ นักสำรวจถ้ำด้วยแห่งแม่ฮ่องสอน ... โดย ลุงจ๊อบ ซึ่งอยู่ในเว็บไซต์ sabuy.com ตอนที่ จอห์น สปีส์ได้กล่าวถึงเรื่องถ้ำที่มีในจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่า

“แถวป่า-ปางมะผ้า มีถ้ำเยอะ สองร้อยกว่าแห่ง ถ้ำในเมืองนอกฝรั่งเศส เขากล่าวว่าคนจะเข้าจะลือกไว้ พิจารณาดูก่อนว่าจะเปิดหรือไม่ บางถ้ำน้ำท่วมทุกปี ถ้ำเดินไปตามอุโมงค์ใหญ่ น้ำล้นไปหมด ไม่ค่อยมีสิ่งมีชีวิตอยู่ “ จอห์น อธิบาย ว่า ทำไมบางถ้ำจึงไม่ควรเปิดเผยให้สาธารณชนรู้

หากไม่มีการเตรียมพร้อมสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยวเสียก่อน โดยเฉพาะบางถ้าสภาพแวดล้อม อาจจะเอื้ออำนวยเป็นพิเศษ “แต่ถ้าถ้าที่ไม่เอื้ออำนวย อย่างถ้าฝืน (ถ้าที่มีโครงสร้างโบราณในภาคเหนือ โดยมากมักจะมีสภาพแห้ง) คนหายใจเข้าไป การรับจากลมหายใจเพิ่มขึ้น จะกระทบต่อหินยอก หินย้อย เวลาเข้าน้ำเอาฝุ่นเข้าไป ถ้าคนเข้าไปเยอะ ๆ จะมีผล”

(<http://www.sabuy.com>)

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ยังไม่ได้กล่าวถึงเรื่องการจัดการโดยชุมชนเท่าใดนัก อย่างไรก็ตามชื่อของ จอห์น สปีส์ นักสำรวจอ่าวด้วยแห่งแม่ฮ่องสอน ท่านนี้เป็นที่รู้จักกันในหมู่ของชาวบ้าน บริเวณถ้ำลอดที่เป็นถ้ำที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว ในอำเภอปางมะผ้า

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ก่อนที่จะได้กล่าวถึงเรื่องของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาคมในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงการพัฒนาชุมชนของโครงการ Thai - German Highland Development Programme ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการ เกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30,000 คนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในจังหวัดเชียงราย และแม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิต ลดปัญหาสารเสพติดและรักษาสภาพนิเวศและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการปราบปรามยาเสพติดและ Narcotics Crop Control Division (NCCD) ดำเนินการระหว่าง ปี 1981- 1998 ใช้งบประมาณจำนวนมหาศาลประมาณ 80 ล้านบาทเยอรมัน กิจกรรมที่ดำเนินการเป็นกิจกรรมที่อยู่ภายใต้แนวความคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน การพึ่งตนเองของกลุ่ม การจัดการองค์กร ซึ่งทำโดยการสนับสนุนการอบรมและโอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการวางแผน กิจกรรมในการให้ความร่วมมือกับรัฐ ซึ่งจากการที่โครงการดังกล่าวทำงานในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นเวลานานทำให้มีอิทธิพลต่อการรับรู้ข่าวสารของชาวบ้านเป็นอย่างมากดังงานวิจัยของ Patcharin Prason (1998 : Abstract) ได้ศึกษาเรื่อง *Information Needs to Improve the Standard of Living of Red Lahu Community : A Case Study of Ban Pang Tong Sub-district , Pang Ma Pha District ,Mae Hong Son Province* ความต้องการในเรื่องข่าวสารของลื้อแดงส่วนใหญ่จะทราบข่าวสารจากผู้ใหญ่บ้านร้อยละ 39.3 รองลงมาร้อยละ 32 ทราบจากโครงการไทย-เยอรมัน และร้อยละ 26.2 ทราบจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ข่าวสารที่ชาวบ้านต้องการทราบเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำการเกษตรกรรมการปลูกมะม่วง อย่างไรก็ตามชุมชนบางชุมชนเป็นชุมชนเป้าหมายในโครงการนี้ก็ได้รับการพัฒนาตามแนวทางภายใต้แนวความคิดของโครงการนี้และยังได้พัฒนาชุมชนขึ้นมาในเรื่องของการท่องเที่ยวในเวลาต่อมาด้วย เช่น บ้านห้วยฮี ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง ซึ่งในเวลาต่อมาวิชาชีพ รัตนช้อนและพจนนา สวนศรี ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีบ้านห้วยฮี ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัด

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แม่ฮ่องสอน (2543 : 1-9) ซึ่งจากการวิจัยพบว่า ชาวบ้านห้วยฮี้ได้ตัดสินใจที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน เมื่อเดือนกันยายน 2539 คอยปุยหลวง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้หมู่บ้านที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้เพราะมีความสวยงามและอยู่ในบริเวณป่าต้นน้ำและป่าอนุรักษ์ที่ชุมชนช่วยกันดูแล กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการร่วมกันน่าจะเป็นทางเลือกในการเพิ่มพูนรายได้และสามารถพัฒนาเป็นธุรกิจของชุมชนต่อไปในอนาคตได้ ดังนั้นการปฏิบัติการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงได้มีการเริ่มต้นเมื่อ เดือนสิงหาคม 2540 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2541 โดยมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆเป็นขั้นตอน เริ่มตั้งแต่มีการศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชนในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และทรัพยากรคนและกลุ่ม หลังจากนั้นได้มีการวางแผนในการพัฒนา ทั้งเรื่องการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการ และการกำหนดเนื้อหาการท่องเที่ยวของชุมชน จากนั้นได้มีการพัฒนาระบบต่าง ๆ ในชุมชนโดยผ่านการฝึกอบรมร่วมกัน เช่น การปรับปรุงสภาพทางกายภาพและความสะอาดภายในหมู่บ้าน ห้องน้ำ ห้องนอน ห้องครัว ทางเดิน ศาลา การกำจัดขยะ ไปจนถึงการปรับปรุงเส้นทางเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติ การฝึกอบรมการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม การผลิตและการปรุงอาหาร การต้อนรับผู้มาเยือน การทำบัญชี การกำหนดกฎเกณฑ์และกติกาต่างๆในการดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน เมื่อระบบในชุมชนพร้อม การจัดทัวร์นำร่องเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจึงจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อ เดือนพฤศจิกายน 2540 ผลจากกิจกรรมดังกล่าวได้ทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชน จากการที่นักท่องเที่ยวมาพักค้างคืน (Homestay) ตามบ้านชาวบ้านในอัตราคืนละ 100 บาท นอกจากนี้ชุมชนยังได้เกิดการมีส่วนร่วมและการกระจายผลประโยชน์ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเชื่อมโยงกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชาวบ้านจัดการอยู่ การรักษาและฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น และยังเป็นการเชื่อมความเข้าใจกันของคนในสังคมระหว่างชาวเขาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในตอนท้ายผู้วิจัยได้เสนอว่า แนวคิดในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ห้วยฮี้เป็นการใช้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นกลยุทธ์ในการรักษาความสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับชุมชน เป็นการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน อย่างไรก็ตามการดำเนินการก็มีปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง เช่น การปรับตัวกับวัฒนธรรมนอกชุมชนที่สืบคลานสู่ชุมชน ส่งผลให้ชุมชนเกิดการบริโภคนิยมที่ฟุ่มเฟือย การขาดหลักประกันในเรื่อง การบริการจากรัฐ ความไม่มั่นคงในการอาศัยอยู่ในป่าสงวน จึงทำให้เกิดความต้องการออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังมีจำนวนน้อยและไม่แน่นอนทำให้การเตรียมการเพื่อรองรับยังไม่สามารถทำได้ดีเท่าที่ควร การกำหนดกติกาการลงโทษของชุมชนยังเป็นปัญหา

สุชาติ เศรษฐมาลินี ได้ศึกษาและเสนองาน เรื่อง *From Tourism Industry to Ecotourism : A Civil Society Movement in Northern Thailand* (1999) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาวิจัยเรื่อง *Ecotourism Cultural Adaptation and Community-Based Natural Resource Management Potential Among Various Ethnic Groups* ศึกษาชนเผ่า 7 กลุ่มในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยศึกษาความร่วมมือของชนเผ่ากับผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ราชการ การให้ทุนการศึกษา องค์กรเอกชน บริษัททัวร์ และประชาชนท้องถิ่น ทั้งนี้โครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การเผยแพร่ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น สนับสนุนองค์กรท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้โครงการนี้ใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกระบวนการเรียนรู้ในศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ท้ายสุดผู้เขียนก็ยังมีความหวังที่รอคำตอบอยู่เสมอในการขับเคลื่อนของประชาสังคมให้เดินหน้าต่อไปโดยประชาชนผู้ตระหนักถึงปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ และควรดำเนินการต่อไป เมื่อพบว่า ชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงถูกชี้นำโดยบริษัททัวร์อยู่เสมอ

ประสงค์ จันทภาค และ สติเฟ่น คาร์สัน (1996 : 1-6) ได้เสนองาน เรื่อง *Community-Based Natural Resource Management from Villages to an Inter-Village Network : A Case Study in Pang Ma Pha District, Mae Hong Son Province, Northern Thailand* ได้เสนอรูปแบบในการใช้ชุมชนวางแผนการใช้ที่ดิน และการจัดการลุ่มน้ำ โดยมีขั้นตอนในการทำงาน 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การเริ่มต้นเพื่อหากลุ่มที่มีความสนใจในการรวมกลุ่ม ขั้นตอนที่ 2 เริ่มต้นทำความเข้าใจ ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเครือข่าย ขั้นตอนที่ 4 การจำกัดความของเครือข่าย ขั้นตอนที่ 5 ผลกระทบที่เกิดขึ้นวิเคราะห์เพื่อทำการแก้ไข ซึ่งจากตัวอย่างนี้จะได้เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์หรือการดำเนินการเกี่ยวกับประชาคมการท่องเที่ยวต่อไป

ยศ สันตสมบัติ และคณะผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร (2543 : 195-227) จากการสังเคราะห์ “ ภาพรวม “ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดแม่ฮ่องสอนบนฐานข้อมูลจากการศึกษาวิจัยในพื้นที่ต่าง ๆ ในเรื่องของศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชนยังมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ การขาดความมั่นใจในตนเอง ปัญหาสำคัญที่องค์กรชุมชนประสบอยู่เป็นผลจากความไม่มั่นใจว่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชน เนื่องจากการจัดทำโปรแกรมและการโฆษณาประชาสัมพันธ์มีความล่าช้า นักท่องเที่ยวที่วางแผนท่องเที่ยวมาเป็นเวลานานไม่มาซื้อโปรแกรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งในชุมชน การเข้ามาของการ

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ท่องเที่ยวทำให้เกิดความแตกต่างกันในชนชั้นในหมู่บ้าน และความขัดแย้งกันทางด้านผลประโยชน์ที่เพิ่มมากขึ้นด้วย

2.6 ทักษะการท่องเที่ยวประชาคม

ในส่วนของทักษะการทำงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในคุณภาพของบุคลากรไทยยังไม่สนองต่อการจัดการท่องเที่ยวตามแนวทาง 3 S ที่เน้น Security, Sanitary และ Satisfaction ดังเช่นงานวิจัยของมนัส สุวรรณ (อ้างจาก IMTIAZ MUQBIL, 2000) ที่ชี้ให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนากำลังคนด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวหากประเทศจะให้ประเทศไทยเป็นเป้าหมายปลายทางในการท่องเที่ยวระดับโลกโดยชี้ให้เห็นว่าคุณภาพและปริมาณของผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ภายในประเทศในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวยังไม่น่าพอใจ ครู อาจารย์ที่ทำหน้าที่ผลิตนักศึกษาในสาขานี้ยังมีปัญหาในเชิงคุณภาพอยู่เป็นอันมาก และโดยที่กรอบทักษะเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบันและอนาคตเปลี่ยนแปลงไปมาก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีทักษะการทำงานที่เหมาะสมกับสถานการณ์และวิสัยทัศน์ทางการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป

ระดับของทักษะโดยทั่วไปแล้วอาจแบ่งออกเป็นหลายระดับ ได้แก่ ทักษะขั้นรากฐาน (foundation skills) ทักษะขั้นพื้นฐาน (basic skills) ทักษะทั่วไปและทักษะเฉพาะ (general and specific skills) ทักษะเชิงวิชาชีพหรือทักษะเชิงเทคนิคขั้นสูง (advanced technical or professional skills) จากรายงานความก้าวหน้าโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดี โดยสำนักงานวิจัยและพัฒนาสถาบันพระปกเกล้า (2545) ได้ระบุถึงดัชนีการวัดทักษะในระดับต่าง ๆ 3 ระดับ คือ 1) ระดับต่ำสุด คือ เลียนแบบ (Imitation) นั่นคือ ยังทำไม่เป็น ต้องดูตัวอย่างของการปฏิบัติอยู่ตลอด 2) ระดับสูงขึ้นมา คือ ทำได้เองแต่ต้องมีคนคอยกำกับ (Control) ยังไม่คล่องแคล่ว อาจเรียกว่าพอทำได้เองบ้าง และ 3) ระดับสูงสุด คือ ทำได้ด้วยตนเองโดยอัตโนมัติ (Automation) คือมีความคล่องแคล่ว เข้าใจ และทำเองได้ อาจจะสามารถปรับปรุงเพิ่มเติมให้ดียิ่งขึ้นไปอีก สรุปคือ มีความเชี่ยวชาญ

นอกจากนั้นทักษะประชาคมท่องเที่ยวที่เข้มแข็งต้องอาศัยวิธีคิดแบบ Strategic thinking ด้วย เพื่อให้เกิดพลังมหาศาล เพราะสังคมต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่ ๆ แต่กำลังของผู้คนมีน้อย ดังนั้นในกระบวนการทำงานจึงจำเป็นต้องมุ่งเน้น 3 เรื่อง ใหญ่ ๆ คือ 1) การยกเครื่องตัวเอง (Self organization) คือการกลับมาทบทวนตนเอง ตั้งสติ และจัดปรับตนเอง คือ ทั้ง reflect rethink และ reorganize เพื่อทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “คุณภาพใหม่” 2) ตัวตนขององค์กรท้องถิ่น องค์กรประชาคม

เป็นเรื่องของการสื่อสาร การทำความเข้าใจและการเชื่อมโยงกันใน 3 ส่วน คือ เรื่องสื่อ การสร้างองค์ความรู้ และการเคลื่อนไหว และ 3) การเชื่อมโยงกับระดับโครงสร้าง ในความหมายของการจกฉวย ใช้สถานการณ์ กระแสสังคม เช่น กระแสปฏิรูปสังคมในประเด็นต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ หรือทำให้ประเด็นที่กลุ่มหรือองค์กรประชาคมสนใจเป็นประเด็นสาธารณะเข้าสู่การเคลื่อนไหวผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย เพื่อขยายตัวตนขององค์กร (โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมจังหวัด, 2543 : 74) จึงอาจกล่าวได้ว่า ในการทำงานเชิงประชาคมแล้ว ประเด็นที่มีความสำคัญยิ่ง ก็คือ ประเด็นการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Community for social change)

ทักษะการทอ่งเกี่ยวข้องระดับปัจเจกบุคคล

ทักษะในระดับปัจเจกบุคคล Ben M. Harris (1963 อ้างในประหยัด คงเจริญ, 2543 : 22 และสมบัติ โฉมิตวานิช, 2542) ได้นำเอาทฤษฎี 3 ทักษะของ Katz มาอธิบายแยกแยะรายละเอียดถึงทักษะในแต่ละด้าน ดังนี้

- 1) ทักษะด้านความคิด (Conceptual skill) หมายถึงความสามารถด้านความคิด การประสานงานเพื่อผลประโยชน์ขององค์กร ประกอบด้วย
 - การมองเห็นภาพพจน์โดยรวม
 - การวิเคราะห์
 - การวินิจฉัย
 - การรู้จักวิพากษ์วิจารณ์
 - การรู้จักถามคำถาม
- 2) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human skill) หมายถึงความสามารถในการพิจารณาหรือวินิจฉัยวิเคราะห์ ประกอบด้วย
 - ความเข้าใจ
 - การรู้จักวิธีสัมภาษณ์
 - การรู้จักสังเกต
 - การรู้จักนำการอภิปราย
 - ความสามารถสะท้อนความรู้สึกและความคิดออกมา
 - การมีส่วนร่วมในการอภิปราย
 - การปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมได้เหมาะสม
- 3) ทักษะด้านเทคนิควิธี (Technical skill) หมายถึง ความสามารถในการใช้เครื่องมือระเบียบวิธีปฏิบัติงาน ตลอดจนวิธีการต่าง ๆ ที่จำเป็น ประกอบด้วย

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- รู้จักอ่าน เขียน ฟัง พูด
- จัดลำดับเรื่องเป็น
- สารคดี
- เขียนแผนภูมิได้และวาดภาพได้
- คำนวณเป็น
- เป็นประธานที่ประชุมได้

ในส่วนของปัจจัยบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นมัลคูลเทสต์ ซึ่งถือเป็นทักษะในการบริหารบุคคล จำเป็นต้องมีคุณสมบัติ 4 ประการ และมีจรรยาบรรณ 10 ประการ ดังนี้ (วิลาสงส์ พงศบุตร, ม.ป.ป. อ้างในภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏภูเก็ต)

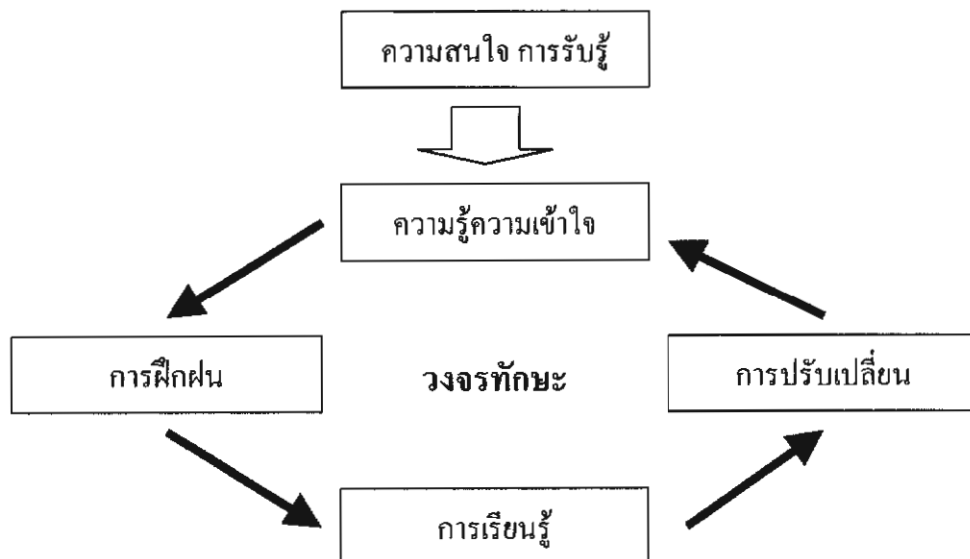
คุณสมบัติของมัลคูลเทสต์ที่ดี 4 ประการ ได้แก่ 1) ควรจะมีความรู้ภาษาต่างประเทศในขั้นใช้การได้ดี สื่อภาษากับนักท่องเที่ยวรู้เรื่อง เข้าใจ 2) มีอารมณ์มั่นคง มีสติและไหวพริบสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้และมีความรอบคอบ 3) มีศิลปะในการพูด รู้จังหวะและรู้ว่าควรจะพูดอธิบายเวลาใดเรื่องอะไรก่อนและหลัง 4) มีมนุษยสัมพันธ์ดี นอกเหนือจากควมมีใจรักในการทำงาน มีศิลปะในการพูดที่ดี และมีบุคลิกภาพที่ดี

จรรยาบรรณของมัลคูลเทสต์ 10 ประการ ได้แก่ 1) จริงใจ ทั้งต่ออาชีพ ตนเอง ดันสังกัด ลูกค้า และหน่วยงานที่ต้องติดต่อเกี่ยวข้อง รวมทั้งจริงใจต่อเพื่อนร่วมอาชีพ 2) จริงจัง ต้องทำงานด้วยความจริงจังไม่เห็นเป็นเรื่องเล่น 3) สัตย์ซื่อ ความซื่อตรงไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบลูกค้า 4) มือสะอาด ไม่ลักขโมยหรือหยิบของลูกค้าโดยพลการ 5) จัดจ๊ะ พูดจาไพเราะ อ่อนหวาน และไม่โกหก ถ้าไม่แน่ใจอย่าสัญญา 6) มีคุณธรรม อย่ายุ่งกับลูกค้าที่เป็นหญิง หรือแสดงตัว แสดงกิริยาให้ลูกค้าเข้าใจผิด ไม่เล่นการพนันกับลูกค้าและห้ามดื่มของมึนเมาในขณะที่ทำงาน 7) ยุติธรรม วางตัวให้เป็นกลาง รักษาผลประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย 8) จำทนอด กินที่หลังอ้อมก่อน นอนที่หลังตื่นก่อน 9) ต้องทน มีจิตใจหนักแน่น คำบ่นของลูกค้าเข้าหูซ้ายทะลุหูขวา และหาวิธีชนะใจคน ๆ นั้น 10) อดกลั้น ต้องรู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง เป็นมัลคูลเทสต์ต้องมีศักดิ์ศรี ไม่ใช่คนรับใช้ แต่เป็นการบริการให้ลูกค้าพอใจ

แนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับทักษะ หรือ ทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เริ่มจากการให้นิยามความหมายของทักษะซึ่งมีความหมายในแง่ของการฝึกฝนจนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญหรือมีความชำนาญ จากความหมายดังกล่าวพอประมวลได้ว่า ทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว อาจให้ความหมายได้ถึง ความสามารถหรือความเชี่ยวชาญในด้านการท่องเที่ยวของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้องค์ประกอบสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนประกอบด้วยการจัดการในด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ด้านการบริการท่องเที่ยว และด้านการตลาดท่องเที่ยว ดังนั้นแนวคิดในการศึกษาถึงทักษะแรงงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

เที่ยวจึงให้ความสำคัญกับทักษะหรือความเชี่ยวชาญในด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การบริการท่องเที่ยว และการตลาดท่องเที่ยว เป็นแนวทางหลัก อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ก็ไม่ได้ละเลยถึงทักษะความสามารถอื่นของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เนื่องจากทักษะดังกล่าวอาจมีความสัมพันธ์หรือมีความเกี่ยวข้องกัน

กระบวนการของทักษะหรือการพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการฝึกฝนจนเกิดเป็นความชำนาญ เริ่มต้นจากความสนใจและการรับรู้จึงมีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมสร้างเป็นองค์ความรู้หรือความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว จากนั้นเมื่อผ่านกระบวนการศึกษาและมีการทดลองและฝึกฝน ทำให้ได้รับประสบการณ์มีการเรียนรู้ใหม่เกิดขึ้น ซึ่งอาจนำการเรียนรู้ใหม่นั้นไปปรับปรุงแก้ไขวิธีการปฏิบัติ และสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ กลับมาทดลองใช้และฝึกฝนต่อไปในลักษณะของวงจรของทักษะ ทั้งนี้ทักษะหนึ่งอาจเป็นพื้นฐานหรือจุดเริ่มต้นให้กับทักษะอื่นได้

ทั้งนี้ทักษะด้านการท่องเที่ยวมีลักษณะดังวงจรทักษะที่กล่าวข้างต้นที่ประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยน เพื่อการพัฒนาคุณภาพและความชำนาญมากยิ่งขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการผสมผสาน (Mixed Methodology) เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพและนำเอาแนวคิดการวิจัยเชิงปริมาณ (Qualitative and Quantitative Research) ผสมผสานเข้าด้วยกัน การได้มาซึ่งแนวคิดและดัชนีด้านทักษะการทำงาน ได้มาจากการมีส่วนร่วมในการกำหนดของผู้มีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่มีข้อกำหนดโดยผู้วิจัยแต่ฝ่ายเดียว วิธีการดำเนินการวิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินงานจึงกำหนดเป็นกรอบกว้าง ๆ ดังนี้

3.1 การทบทวนวรรณกรรม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรม ดังต่อไปนี้

- 1) ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทิศทาง แนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคตของโลก ประเทศไทยและในพื้นที่การวิจัย รวมทั้งกระแสการพัฒนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 2) ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวทางเลือก
- 3) ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดหลักการประชาคมและประชาคมการท่องเที่ยว ทักษะการทำงานในการท่องเที่ยวในแนวทางทั่วไป (Mass Tourism) และทักษะการทำงานท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในชุมชน รวมทั้งทบทวนรายงานการวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3.2 การคัดเลือกประชาคมท่องเที่ยว

จากการทบทวนวรรณกรรมในข้อ 1 ทำให้คณะผู้วิจัยได้เกณฑ์เบื้องต้นประกอบการเลือกประชาคมท่องเที่ยวโดยมีการพิจารณาทั้งในระดับกลุ่มประชาคมและระดับปัจเจกบุคคล ดังนี้คือ

1) ระดับกลุ่มประชาคม (Civic group) ควรมีลักษณะดังนี้

1.1) มีการทำงานร่วมกันในลักษณะกลุ่มพหุภาคี (Partnership) ซึ่งอาจจะประกอบด้วยองค์กรภาครัฐ ได้แก่ หน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจที่ปฏิบัติงานอยู่ในจังหวัด ทั้งที่เป็นหน่วยงานส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ได้แก่ (องค์กรสาธารณะประโยชน์ที่เกิดจากการ

รวมตัวของประชาชน จะจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ได้) เช่น สมาคม มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มท่องเที่ยว คณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น องค์กรชุมชน ได้แก่ องค์กรที่เกิดจากการรวมตัวตามความถนัดและความสนใจของประชาชน เช่น กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มธุรกิจชุมชน กลุ่มพัฒนา กลุ่มอนุรักษ์ รวมทั้งการรวมตัวกันตามธรรมชาติในลักษณะอื่น ๆ และ องค์กรวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ศูนย์วัฒนธรรม รวมทั้งบุคคลที่เป็นผู้นำ ทั้งที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการและโดยธรรมชาติ เช่น พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา ศิลปินแห่งชาติ ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการในวิชาชีพ

1.2) มีการเรียนรู้ (Learning) หรือร่องรอยแนวโน้มว่าจะมีการเรียนรู้ทั้งภายในกลุ่มประชาคมและระหว่างกลุ่มประชาคม (Network)

1.3) รูปแบบความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มค่อนข้างจะมีปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) และเป็นไปอย่างฉันทมิตร หรือแนวราบ (Horizontal) ของสมการ

1.4) ผลการปฏิบัติงาน (Performance) ที่ผ่านมา หรือแนวโน้มในอนาคตซึ่งถึงศักยภาพความสามารถของกลุ่ม (Competency) ในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวแนวใหม่

2) ระดับปัจเจกบุคคล

2.1) มีบุคคลแกนนำที่มีสำนึกเอื้อเฟื้อส่วนรวมอยู่จำนวนหนึ่ง มีความเสียสละ มีอาชีพหลากหลาย มีการสื่อสาร (Communication) และมีทัศนคติเชิงบวกและไว้วางใจเพื่อนหรือผู้ร่วมงานในประชาคมท่องเที่ยวด้วยกัน

2.2) สมาชิกในชุมชนจำนวนหนึ่งมีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกัน

2.3) มีบุคลากรในชุมชนที่พอจะมีความรู้ในการบริหารจัดการ

3.3 การศึกษาเบื้องต้น (Pre-Survey)

3.3.1 จากเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น จะเป็นกรอบให้คณะผู้วิจัยดำเนินการสำรวจเบื้องต้นเพื่อจำแนกประชาคมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ประสานงานเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มประชาคมที่มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยผ่านหน่วยงานและหรือเครือข่ายหลักที่ดำเนินการเกี่ยวกับประชาคมในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.3.2 หลังจากนั้นจึงได้ดำเนินการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นในระหว่างวันที่ 17-19 กรกฎาคม 2544 ผลการสำรวจพื้นที่ทำให้ได้กลุ่มประชาคมการท่องเที่ยว จำนวน 5 กลุ่ม คือ

1) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านผาบ่อง หมู่ที่ 1 ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- 2) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านห้วยผา หมู่ที่ 1 วนอุทยานถ้ำปลา ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง
- 3) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านรักไทย หมู่ที่ 6 ตำบลหมอกจำแป๋ อำเภอเมือง
- 4) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า
- 5) ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี้ หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง

3.3.3 เมื่อกำหนดกลุ่มประชาคมการท่องเที่ยวในเบื้องต้นได้ 5 กลุ่มแล้ว คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกลุ่มสนทนา (Focused group) แก่นำของประชาคมท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่ง และสัมภาษณ์แนวลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้อง (Stakeholders) ในระหว่างวันที่ 10-14 กันยายน 2544 เพื่อศึกษาถึงโครงสร้างและกลไกของกลุ่มประชาคม ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยวทั้งในระดับองค์กร และระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งผลโดยสรุปมีดังนี้

สรุปประชาคมท่องเที่ยว 5 แห่ง ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ดังนี้ คือ

พื้นที่	ลักษณะขององค์กร	ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยว
1. บ้านผาป่อง หมู่ที่ 1 ตำบลผาป่อง อำเภอเมือง	- กลุ่มแกนหลักในการจัดการท่องเที่ยว เป็นสมาชิกในชุมชนประกอบด้วย อบต.ผู้นำทางการ เจ้าหน้าที่ราชการ ได้แก่ พัฒนาการ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และชาวบ้าน	ระดับองค์กร 1. มีทักษะด้านการบริการการท่องเที่ยว การวางแผนโปรแกรม การบริการทางเดินที่ที่พักแก่นักท่องเที่ยว บริการห้องน้ำ ห้องอาบน้ำร้อนจากบ่อน้ำร้อน 2. มีทักษะการเรียนรู้ และสร้างสรรค์กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกับแหล่งท่องเที่ยวสุขภาพ เช่นการนำกิจกรรมวางแผนโปรแกรมซึ่งเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพ

พื้นที่	ลักษณะขององค์กร	ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยว
2. ประชาคมบ้านห้วยผา หมู่ที่ 1 วนอุทยานถ้ำปลา ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง	-การรวมกันของชาวบ้านที่กลุ่มแม่บ้านเป็นแกนนำ จากการศึกษาที่มีภาคีเป็นหน่วยงานของรัฐในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ก่อนที่จะจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้ประกอบการร้านค้า แผงลอย ขายอาหารปลาเพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยว	ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการขายอาหารเครื่องดื่มเพื่อการบริการนักท่องเที่ยว 2. ทักษะการทำของที่ระลึกของท้องถิ่น เช่นการทำหมวกกุบไต ระดับองค์กร 1. ทักษะการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่สามารถบริหารจัดการการบริการร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ขายอาหารปลา แผงลอย ให้เป็นกลุ่มก้อนมีการดำเนินการที่มีกติการ่วมกัน 2. ทักษะการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากการเรียนรู้ขององค์กรที่จะต้องอนุรักษ์ไว้เพื่อชุมชนต่อไป ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการบริการแก่นักท่องเที่ยวในเรื่องของอาหารเครื่องดื่มอาหารปลา 2. ทักษะการเจรจาต่อรองเพื่อการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในบริเวณอุทยานถ้ำปลา การประสานงานกับภาคีภาคราชการ เช่น จังหวัดและอุทยาน เป็นต้น ระดับองค์กร 1. ทักษะการประสานงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมของชุมชน ซึ่งมีผลให้เกิดกิจกรรมด้าน
3. ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านรักไทย หมู่ที่ 6 ตำบลหมอกจำ	-การรวมตัวของชาวบ้านโดยมีกลุ่มแม่บ้านและเยาวชนเป็นแกนหลักในการประสานงาน	ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการประสานงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมของชุมชน ซึ่งมีผลให้เกิดกิจกรรมด้าน

พื้นที่	ลักษณะขององค์กร	ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยว
แป๊ะ อำเภอเมือง	กับภาคีที่เป็นราชการและเอกชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม(Agrotourism)	การท่องเที่ยวในชุมชนและการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี 2. ทักษะการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ใช้หลักการพื้นฐานของชุมชนในการใช้กลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีกำลังเป็นตัวจักรในการดำเนินการ ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการทำอาหารจีนยูนาน ซึ่งเป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว 2. ทักษะการบริการชิมชา ซึ่งมีพื้นฐานจากการที่มีวัตถุดิบจากการปลูกชา 3. ทักษะการบริการที่พักและเกสต์เฮาส์ 4. ทักษะการนำทางเที่ยวชมวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมในหมู่บ้านโดยการขี่ม้าพ้อ 5. ทักษะการเลี้ยงม้าพ้อเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว ระดับองค์กร 1. ทักษะการเรียนรู้ร่วมกันในการที่มีความพยายามผลักดันให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการนำทางเข้าชมถ้ำแม่ละนา 2. ทักษะการบริการที่พัก
4. ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า	-แกนนำของประชาคมเกิดจากกำนัน ชาวบ้าน และองค์กรเอกชน ในการที่หารือและเรียนรู้การดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งในรูปของการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งในรูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชนแบบไปเช้าเย็นกลับและการพัก	1. ทักษะการเรียนรู้ร่วมกันในการที่มีความพยายามผลักดันให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการนำทางเข้าชมถ้ำแม่ละนา 2. ทักษะการบริการที่พัก

พื้นที่	ลักษณะขององค์กร	ทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยว
5. ประชาคมการท่องเที่ยวบ้านห้วยฮี หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง	ค้างคืนในหมู่บ้าน (Home stay) -ชาวบ้านเป็นแกนนำในการจัดตั้งประชาคมการท่องเที่ยวโดยใช้ชื่อกลุ่มเป็นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมเป็นภาคีที่สำคัญที่ทำให้ประชาคมมีความเข้มแข็ง และสามารถดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวได้เอง	ระดับองค์กร 1. องค์กรมีทักษะในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนได้โดยมีกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติ การกำหนดบทบาทหน้าที่ได้อย่างชัดเจน 2. ทักษะในการอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ระดับปัจเจกบุคคล 1. ทักษะการบริการที่ฝึกแก่นักท่องเที่ยว 2. ทักษะการนำทางและการให้ความรู้เกี่ยวกับ นก เฝิร์น พืชพรรณ 3. ทักษะการทอดผ้า การตีมีดเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึก 4. ทักษะการเล่านิทานพื้นบ้านแก่นักท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมหนึ่งในการท่องเที่ยวชุมชน

สรุปทักษะฝีมือแรงงานด้านการท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยว

ระดับองค์กร	ระดับปัจเจกบุคคล
1. ทักษะการบริการท่องเที่ยว - ที่พัก - อาหาร/เครื่องดื่ม - ของที่ระลึก - การเดินทาง	1. ทักษะการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น 2. ทักษะการเป็นผู้นำในการจัดการท่องเที่ยว 3. ทักษะทางภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ทักษะการแสดงตามประเพณี, การทำ

ระดับองค์กร	ระดับปัจเจกบุคคล
- การนำเที่ยว - การรักษาความปลอดภัย - การรักษาพยาบาลโดยการใช้สมุนไพร - การจัดทำเอกสารแนะนำการท่องเที่ยวในชุมชน 2. ทักษะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว - การอนุรักษ์ป่าชุมชน - การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี - กฎ/กติกาในการรักษาแหล่งท่องเที่ยว 3. ทักษะการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว - การแสดงประเพณี - พิธีกรรม - กิจกรรมการเดินป่า/ท่องเที่ยวธรรมชาติ 4. ทักษะการบริหารจัดการผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยว - การจัดสรรรายได้เข้ากองทุนชุมชน	พิธีกรรม

3.4 จากผลการศึกษาเบื้องต้นใน 5 ประชาคมท่องเที่ยว ดังกล่าว พบว่า ประชาคมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ยังอยู่ในระยะที่ยังมีการเรียนรู้เพื่อจัดการที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ในแต่ละประชาคมก็ยังมีระดับของความเข้มแข็งแตกต่างกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว การคัดเลือกประชาคมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงมีเกณฑ์การเลือกประชาคมการท่องเที่ยวดังนี้

1) เป็นประชาคมที่ดำเนินการการท่องเที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว

2) ปัจจุบันยังคงดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะของกลุ่มประชาคม และ/หรือ เป็นกลุ่มประชาคมการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มว่าจะมีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนในลักษณะของกลุ่มประชาคมในอนาคต

ดังนั้น จึงทำให้ได้กลุ่มประชาคมการท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้จำนวน 5 แห่ง คือ

- 1) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านผาบ่อง หมู่ที่ 1 ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง
- 2) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านห้วยผา หมู่ที่ 1 วณอุทยานถ้ำปลา ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง
- 3) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านรักไทย หมู่ที่ 6 ตำบลหมอกจำแป๋ อำเภอเมือง
- 4) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านแม่ละนา หมู่ที่ 1 ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า
- 5) ประชาคมการท่องเที่ยว บ้านห้วยฮี้ หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง

3.4 การพัฒนาเครื่องมือในการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทักษะการทำงานในการท่องเที่ยวในแนวทางทั่วไป (Mass Tourism) และทักษะการทำงานท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในชุมชน ประกอบกับการวิเคราะห์กลไก บทบาทหน้าที่ของประชาคมการท่องเที่ยวตัวอย่าง การวิเคราะห์งานการทักษะที่สำคัญในการทำงานท่องเที่ยวของประชาคมท่องเที่ยว (ตามกิจกรรมในข้อ 3.3) ทำให้คณะผู้วิจัยได้กรอบในการพัฒนาตัวชี้วัดทักษะการทำงานทั้งระดับองค์กร และระดับปัจเจกบุคคล ดังนี้

ทักษะการทำงานระดับองค์กร

- 1) ทักษะระดับกลยุทธ์ ได้แก่ ทักษะการวางแผนการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย
 - 1.1) กระบวนการจัดทำแผน
 - 1.2) คุณภาพของแผน
 - 1.3) การปฏิบัติตามแผน
 - 1.4) การติดตามและประเมินผลแผน
 - 1.5) การปรับแผน
- 2) ทักษะระดับบริการจัดการองค์กร ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.1) ทักษะการวางระบบงาน
 - 2.2) ทักษะการบริหารบุคลากร
 - 2.3) ทักษะการบริหารข้อมูล
 - 2.4) ทักษะการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการ
 - 2.5) ทักษะการประสานงาน
 - 2.6) ทักษะการเจรจาต่อรอง
 - 2.7) ทักษะการจัดการความขัดแย้ง

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3) ทักษะระดับปฏิบัติการ ประกอบด้วย

- 3.1) ทักษะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- 3.2) ทักษะการจัดการการเงิน
- 3.3) ทักษะทางการตลาด
- 3.4) ทักษะการสื่อสาร
- 3.5) ทักษะการให้บริการ
- 3.6) ทักษะการจัดระเบียบชุมชน

ทักษะการทำงานระดับปัจเจกบุคคล

1) ทักษะทางด้านเทคนิค ประกอบด้วย

- 1.1) ทักษะการบริหารการท่องเที่ยว
- 1.2) ทักษะการบริหารจัดการ

2) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร

3) ทักษะด้านความคิด

การพัฒนาเครื่องมือตามกรอบตัวชี้วัดดังกล่าว ทำให้ได้เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ดังนี้ คือ

- 1) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม : บริหารการท่องเที่ยวของประชาคมการท่องเที่ยว (แบบ OR 1)
- 2) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม : ระดับกลยุทธ์ (แบบ OR 2)
- 3) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม : ระดับการบริหารจัดการองค์กร (แบบ OR3)
- 4) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม : ระดับปฏิบัติการ (แบบ OR4)
- 5) แบบทักษะการทำงานของปัจเจกบุคคล : ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน (แบบ IN 1)
- 6) แบบทักษะการทำงานของปัจเจกบุคคล : ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน (แบบ IN 2)
- 7) แบบประเมินทักษะการทำงาน : ทศนะจากนักท่องเที่ยว (แบบ TR 1) สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศ

หลังจากนั้นคณะผู้วิจัยได้นำเครื่องมือทั้ง 7 ชุด ดังกล่าวไปทดลองให้ ณ ประชาคมการท่องเที่ยวตำบลตะพัง อ.เมือง จ.ระยอง ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2544 และประชาคมการท่องเที่ยวตำบล

ปลายโพพทาง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม ในวันที่ 16 ธันวาคม 2544 แล้วปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือให้เนื้อหา มีความสมบูรณ์ครบถ้วน เพื่อที่จะนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามต่อไป

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในประชาคมการท่องเที่ยว ทั้ง 5 แห่งนี้เป็นตัวอย่างตามรายละเอียดของเครื่องมือทั้ง 7 ชุด ในระหว่างวันที่ 12-17 มกราคม 2545 โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1) แบบทักษะการทำงานขององค์กรประชาคม (แบบ OR 1, OR 2, OR3, OR4) ใช้วิธีการจัดกลุ่มสนทนา (Focused group) แกนนำกลุ่มประชาคมการท่องเที่ยว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 2) แบบทักษะการทำงานของปัจเจกบุคคล (แบบ IN1) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แนวลึก (In-depth interview) กับ ผู้ที่ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น ให้บริการด้านที่พัก ด้านอาหารและเครื่องดื่ม ด้านการนำทาง ด้านขนส่ง ด้านการขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น
- 3) แบบทักษะการทำงานของปัจเจกบุคคล (แบบ IN 2) ใช้วิธีการสัมภาษณ์แนวลึก (In-depth interview) กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแต่ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเขตชุมชน
- 4) แบบประเมินทักษะการทำงาน : ทักษะจากนักท่องเที่ยว (แบบ TR1) ใช้วิธีการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการการท่องเที่ยวจากประชาคมการท่องเที่ยวตัวอย่าง

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงานการศึกษา

ข้อมูลที่ได้จากประชาคมการท่องเที่ยวทั้ง 5 แห่ง จะถูกนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ เพื่อสรุปผลเขียนเป็นรายงานการศึกษาเบื้องต้นต่อไป

3.7 การนำเสนอผลการศึกษาเบื้องต้น

คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมเพื่อเสนอผลการศึกษาเบื้องต้นต่อประชาคมการท่องเที่ยวตัวอย่างและผู้ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในวันที่ 14 มีนาคม 2545 ณ โรงแรมแม่ฮ่องสอนริเวอร์ไซด์ อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะต่อผลการศึกษารวมทั้ง แนวทางในการพัฒนา

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทักษะแรงงานของประชาคมการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นไปได้ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของท้องถิ่น

3.8 รายงานการศึกษาลับร่าง

คณะผู้วิจัยจัดทำรายงานการศึกษาลับสมบูรณ์เพื่อนำเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในวันที่ 29 เมษายน 2545 และ 23 กันยายน 2545 ณ โรงแรมนารายณ์ กรุงเทพมหานคร

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และมักเข้ามาท่องเที่ยวในช่วงฤดูหนาวคือประมาณปลายเดือนตุลาคมถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ส่วนช่วงเวลาอื่นจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนค่อนข้างน้อย สิ่งนี้จึงเป็นข้อจำกัดหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือความสะดวกในการเข้าถึงทั้งการเดินทางมายังจังหวัดแม่ฮ่องสอนเอง และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัด อย่างไรก็ตาม หากมองในอีกแง่มุมหนึ่งจะเห็นว่า ข้อจำกัดดังกล่าวนี้ทำให้จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังคงสามารถดำรงสภาพของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมอยู่ได้

ทั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่าพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอยู่แทบทุกสถานที่ เนื่องจากภูมิประเทศของจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่เป็นป่าเขา และมีชุมชนของชนกลุ่มน้อยกระจายอยู่ทั่วไป ดังนั้นการท่องเที่ยวธรรมชาติโดยเฉพาะการเดินทางไปนั้นสามารถทำได้ในเกือบทุกสถานที่ มีนักท่องเที่ยวรู้จักและเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2528 แต่พบว่ากระแสความสนใจในเรื่องการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางเมื่อไม่นานมานี้ โดยประมาณปี พ.ศ. 2538 หรือ พ.ศ. 2539 การท่องเที่ยวเริ่มเข้าสู่การรับรู้ของประชาชนในชุมชน มีความสนใจจากประชาชนในชุมชนที่จะจัดการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเริ่มให้ความสนใจและมีการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดมากยิ่งขึ้น

จากช่วงเวลาดังกล่าวจะได้พบเห็นถึงความก้าวหน้าของการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนต่าง ๆ มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งเดิมจะพบเห็นหรือเป็นที่รู้จักเฉพาะการท่องเที่ยวล่องแพเดินป่า และมีการให้บริการเกสต์เฮาส์ โดยเฉพาะในอำเภอปายเป็นส่วนใหญ่ หลังจากนั้นจึงมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กระจายไปทั่วทุกพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมากขึ้นเป็นลำดับ

กระแสด้านการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนหนึ่งได้นำมาสู่แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน โดยมีชุมชนหลายแห่งได้ริเริ่มจัดทำกิจกรรมการท่องเที่ยวขึ้นเองเนื่องจากมีทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่อยู่แล้ว และชุมชนบางส่วนได้รับความช่วยเหลือในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากองค์กรเอกชน ซึ่งเดิมมีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคมกับชนกลุ่มน้อยและชาวเขาในพื้นที่

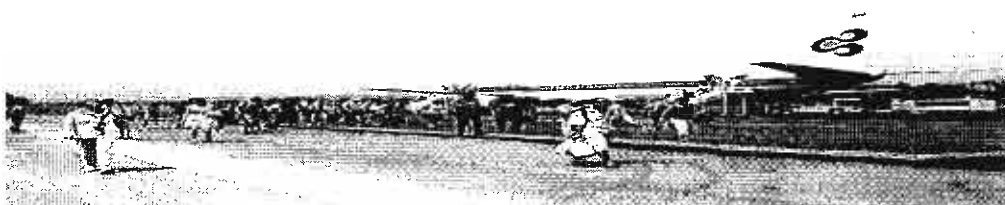
ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน และได้ปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมบทบาทขององค์กรในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นในชุมชน พบว่าชุมชนที่มีทุนเดิมจากการที่ได้รับการพัฒนาด้านสังคม และการจัดการชุมชนจากองค์กรเอกชน โดยมีองค์กรเอกชนทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ก่อนข้างมีโอกาที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนให้มีความก้าวหน้าไปได้ดีกว่า เนื่องจากส่วนหนึ่งเป็นผลที่ได้จากการได้รับการพัฒนาแนวคิดในการจัดการชุมชน และการปรับเปลี่ยนวิธีการคิดอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบมาเป็นเวลานาน การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับความช่วยเหลือส่วนใหญ่เป็นไปในด้านการให้ความรู้ในการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากร เทคนิคการนำทางและมัคคุเทศก์ เป็นต้น และความช่วยเหลือดังกล่าวนำมาสู่การขยายตัวของเครือข่ายระหว่างชุมชนกับองค์กรหรือสถาบันการศึกษาที่มีเครือข่ายร่วมกับองค์กรเอกชนเดิมที่ทำหน้าที่พี่เลี้ยงให้กับชุมชน

สำหรับชุมชนที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรเอกชนหรือหน่วยงานอื่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้รับจากแหล่งข่าวสารถายนอกกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความคิดริเริ่มในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยอาศัยแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวในชุมชน แต่พบว่า ส่วนใหญ่การพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวยังไม่บรรลุความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งปัญหาสำคัญที่ทำให้ความก้าวหน้าในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างจำกัดได้แก่ การขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในเรื่องเกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยว ความรู้ด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคลอย่างต่อเนื่อง และขาดความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มในชุมชน

จากสภาพข้างต้น มีส่วนทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวและการพัฒนาทักษะในด้านการท่องเที่ยวของชุมชนแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามแม้ว่าชุมชนที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกจะมีความก้าวหน้าของการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวน้อยกว่าชุมชนที่ได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกก็ตาม แต่พบว่า ทั้งสองกลุ่มยังไม่สามารถดำเนินการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวได้ด้วยตนเองอย่างเข้มแข็ง โดยยังต้องพึ่งพิงการจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์หน่วยงานหรือองค์กรภายนอกเป็นหลัก ซึ่งส่วนใหญ่บุคลากรในชุมชนต่างขาดทั้งความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์ และทักษะในการดำเนินการเกี่ยวข้องกับการตลาดและการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวก่อนข้างชัดเจน ซึ่งรายละเอียดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและทักษะด้านการท่องเที่ยวที่ปรากฏของแต่ละชุมชนจากการศึกษาครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

ประชาคมท่องเที่ยวบ้านผาป่อง

บริบทและสภาพทั่วไปของพัฒนาการท่องเที่ยว

ตำบลผาป่อง เป็นตำบลในเขตการปกครองของอำเภอเมือง ซึ่งประกอบด้วย 12 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านผาป่อง หมู่ที่ 2 บ้านป่าปู้ หมู่ที่ 3 บ้านห้วยเคื่อง หมู่ที่ 4 บ้านแม่สะกิด หมู่ที่ 5 บ้านท่าโป่งแดง หมู่ที่ 6 บ้านห้วยโป่งกาน หมู่ที่ 7 บ้านห้วยแก้ว หมู่ที่ 8 บ้านขุนห้วยเคื่อง หมู่ที่ 9 บ้านห้วยน้ำส้อม หมู่ที่ 10 บ้านห้วยน้ำแม่สะกิด หมู่ที่ 11 บ้านมอนตะแลง และ หมู่ที่ 12 บ้านผาป่องเหนือ

บ้านผาป่อง หมู่ที่ 1 ตำบลผาป่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นที่ตั้งของบ่อน้ำร้อน ซึ่งแต่เดิมมีลักษณะเป็นหนองน้ำที่มีความร้อนกว่าน้ำปกติ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อทหารญี่ปุ่นเดินทัพผ่านมามีการแวะพักเพื่ออาบน้ำร้อนบริเวณนี้ เพื่อเป็นการพักผ่อนและเป็นการคลายความเมื่อยล้าเนื่องจากการเดินทาง ประกอบกับภูมิประเทศแถบนี้เป็นพื้นที่ที่มีภูเขาสูงอากาศหนาวเย็นการได้อาบน้ำร้อนจึงนับว่าเป็นการดีกับสุขภาพ แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวแวะพักเนื่องจากเป็นทางผ่านที่จะไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น ถ้ำปลา ในตำบลห้วยผา บ้านน้ำเพียงดิน ในตำบลห้วยเคื่อง และน้ำตกผาป่อง เป็นต้น นักท่องเที่ยวที่มาแวะชมมีทั้งนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ไม่มีการจัดบันทึกสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด ในฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมเป็นต้นไปจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวนมากมาแวะพักทั้งที่ไม่พักค้างคืนและแวะพักค้างคืนเป็นจำนวนมาก จนสถานที่แห่งนี้มีความแออัด นักท่องเที่ยวที่แวะพักค้างคืนก็จะกางเต็นท์นอนในบริเวณใกล้บ่อน้ำร้อนเพื่อชมธรรมชาติและสัมผัสไออุ่นจากบ่อน้ำร้อน

ในช่วงเวลาที่เริ่มฤดูหนาวตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึง เวลาสิ้นสุดฤดูหนาวในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีเป็นช่วงเวลาที่มียกนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมบ่อน้ำร้อนเป็นจำนวนมาก ภาพของนักท่องเที่ยวที่แออัดบริเวณบ่อน้ำร้อน บ้างก็มีการกางเต็นท์และค้างคืน บ้างก็มาแวะเยี่ยมชมแล้วก็กลับ บางครั้งมียกนักท่องเที่ยวมากจนไม่มีที่จะให้กางเต็นท์ก็จะมีนักท่องเที่ยวบางส่วนมาถามหาเพื่อจะขอพักตามบ้านชาวบ้าน แต่ชาวบ้านก็ปฏิเสธที่จะให้แวะพักค้างคืน เนื่องจากเหตุผลหลายประการ เช่น ไม่

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

คู่กับการมีคนแปลกหน้ามาแวะพักค้างคืน ต้องการความเป็นส่วนตัว ไม่ทราบว่าจะต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างไร เป็นต้น

องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว

- **ทรัพยากรท่องเที่ยว** ทรัพยากรท่องเที่ยวสำคัญของชุมชนบ้านผาป่องได้แก่ บ่อน้ำร้อนธรรมชาติ ที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั่วไปมาเป็นเวลานาน สภาพแวดล้อมทั่วไปของบ่อน้ำร้อนตั้งอยู่ในเขตชุมชนล้อมรอบด้วยพื้นที่การเกษตรของประชาชนในชุมชน มีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ ด้านหน้าติดกับถนนลาดยางของหมู่บ้าน การเดินทางเข้าถึงได้โดยสะดวก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะใช้เวลาท่องเที่ยวไม่นาน และมักจะไม่ได้มีการพักค้างคืน นอกจากในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวหนาแน่น กิจกรรมอื่นที่นอกเหนือไปจากการอาบน้ำร้อนจากบ่อน้ำร้อนแล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถเดินชมวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนที่ยังคงรักษาสภาพของความเป็นชนบทภาคเหนือไว้ ปัจจุบันสภาพแวดล้อมของบ่อน้ำร้อนได้รับการปรับปรุงมีการก่อสร้างอาคารบริการอาบน้ำเป็นอาคารคอนกรีต
- **การบริการท่องเที่ยว** การให้บริการกับนักท่องเที่ยวในช่วงแรกนั้นมีเพียงกิจกรรมการบริการด้านอาหารและการเช่าเต็นท์พักแรม รวมถึงการเก็บค่าใช้บริการห้องอาบน้ำร้อน ซึ่งมีผู้ประกอบการดำเนินกิจการเพียงเจ้าเดียว โดยได้รับความยินยอมจากองค์กรบริหารของชุมชน ในระยะต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของน้ำพุร้อนและมีการก่อสร้างอาคารห้องอาบน้ำร้อนให้บริการนักท่องเที่ยวแล้ว ได้มีกิจกรรมบริการเพิ่มเติมได้แก่ การให้บริการนวดแผนโบราณ ซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มแม่บ้านที่รวมตัวกันเป็น “กลุ่มนวดแผนโบราณ” กิจกรรมทั้งหมดยังคงอยู่ภายใต้การดูแลควบคุมขององค์กรบริหารระดับท้องถิ่นของชุมชน
- **การตลาดด้านการท่องเที่ยว** การดำเนินกิจกรรมด้านการตลาดยังไม่มีดำเนินการโดยชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำพุร้อนผาป่องเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั่วไปมาเป็นเวลานานตั้งแต่การท่องเที่ยวเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้นในจังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีการจัดนำเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนมักจะบรรจุรายการนำเที่ยวยังบ่อน้ำพุร้อนผาป่องร่วมกับการนำเที่ยวยัง

แหล่งท่องเที่ยวอื่น อาทิ ถ้าปลา การนั่งเรือท่าเดียวเพื่อไปชมวัฒนธรรมกะเหรี่ยงคอยาว เป็นต้น

ผู้มีบทบาทในการท่องเที่ยว

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการ ดูแลสภาพแวดล้อม และจัดการท่องเที่ยวในชุมชนประกอบด้วย

- **กลุ่มผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น** ประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลผาบ่องและกรรมการหมู่บ้านผาบ่อง ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการดูแลทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของชุมชนตามกฎหมาย โดยแต่เดิมบทบาทดังกล่าวเป็นของกรรมการหมู่บ้านแต่ในปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลผาบ่องเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ มีการจัดจ้างเจ้าหน้าที่ประจำคอยดูแลและให้บริการกับนักท่องเที่ยว รวมถึงการจัดเก็บเงินรายได้ต่าง ๆ เพื่อไว้ใช้ในการบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในขณะนี้ยังไม่มีข้อตกลงระหว่างหน่วยงานทั้งสองว่าจะมีมาตรการดูแลและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันโดยวิธีการและรูปแบบใดอย่างชัดเจน
- **กลุ่มนวดแผนโบราณ** เป็นกลุ่มแม่บ้านที่เพิ่งริเริ่มจัดการให้บริการนวดแผนโบราณกับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวยังบ่อน้ำร้อนผาบ่อง การรวมกลุ่มได้รับความสนับสนุนจากหน่วยงานสาธารณสุขของจังหวัดในการอบรมความรู้เกี่ยวกับการนวดแผนโบราณ และให้แนวทางในการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มประชาคมที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งกลุ่มแม่บ้านนี้มีแนวโน้มที่จะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวบ่อน้ำร้อนผาบ่อง
- **หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง** ประกอบด้วยสำนักงานจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้มีบทบาทในการพัฒนาสภาพแวดล้อมของบ่อน้ำพุร้อนผาบ่องโดยจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการก่อสร้างอาคารและปรับปรุงภูมิทัศน์ นอกจากนี้ยังสนับสนุนด้านข้อมูลและการประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นการดำเนินการในภาพรวมของการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การรวมกลุ่มประชาคมท่องเที่ยวในชุมชน

การดูแลบ่อน้ำร้อนในระยะแรกเป็นการดูแลและจัดการโดยกรรมการหมู่บ้านและประชาชนที่อยู่ใกล้บ่อน้ำร้อนในบ้านผาบ่อง หมู่ที่ 1 โดยมีการบริการให้แก่นักท่องเที่ยวในเรื่องร้านอาหาร ซึ่งมีเพียงเจ้าเดียว และมีการให้บริการให้เช่าเต็นท์เป็นส่วนประกอบ กิจกรรมของการให้บริการมีน้อยเนื่องจากเป็นการให้บริการในระยะเวลาอันสั้นเพียงในฤดูหนาวราวเดือนตุลาคมถึงประมาณ

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เดือนกุมภาพันธ์เท่านั้น ในช่วงเวลาหลังจากนั้นประชาชนก็จะประกอบอาชีพในการปลูกกระเทียม การทอผ้า และการปลูกชาใบม่อน การดูแลบริหารและสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเป็นหน้าที่ขององค์กรบริหารท้องถิ่นในพื้นที่

การจัดการการท่องเที่ยวของบ่อน้ำร้อนแห่งนี้ได้วิวัฒนาการเรื่อยมา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2541 เริ่มมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวอย่างจริงจังทั้งในรูปแบบของทัวร์ที่มาเป็นกลุ่ม และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเอง เช่น นักท่องเที่ยวที่เดินป่า นักท่องเที่ยวที่มาตามคำแนะนำของแผนที่หรือคู่มือหรือตามการบอกต่อปากต่อปาก เป็นต้น แต่ก็ยังคงเป็นการท่องเที่ยวแบบแวะผ่านเสียส่วนใหญ่ การเข้ามาดูแลการจัดการท่องเที่ยวได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากการที่อยู่ในความดูแลของชาวบ้านและผู้ประกอบการในบริเวณนั้นมาเป็นการดำเนินการในรูปขององค์การบริหารส่วนตำบลในปัจจุบัน ซึ่งได้มีการได้รับงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภาพัฒน์) ประมาณเกือบ 6 ล้านบาทเพื่อการปรับปรุงบ่อน้ำร้อนโดยการสร้างอาคารเพื่อเป็นที่สำหรับอาบน้ำร้อน การบริการห้องน้ำ และจนเมื่อมีการเก็บข้อมูลครั้งสุดท้ายเมื่อ 12 มกราคม 2545 ได้มีบริการนวดแผนโบราณเพิ่มขึ้นอีก

ด้านการจัดการผลประโยชน์และรายได้จากการท่องเที่ยวในระยะแรกเป็นการได้รับประโยชน์เฉพาะผู้ประกอบการร้านอาหารซึ่งมีเพียงรายเดียว ผู้ดูแลสถานที่และให้เช่าพื้นที่ซึ่งมีการหมุนเวียนมาดำเนินการ แต่ก็ดำเนินการได้ไม่นานนักก็จะเลิกไป เนื่องจากเหตุผลว่าเป็นการดำเนินการที่ไม่คุ้มค่า เพราะการท่องเที่ยวที่บ่อน้ำร้อนแห่งนี้มีความหนาแน่นเฉพาะเป็นฤดูกาล (ระหว่างเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์) หากต้องใช้เวลาทั้งปีเพื่อดำเนินการก็จะเสียเวลาในการประกอบอาชีพอื่นๆ ไป จนเมื่อในปัจจุบันการจัดการอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลแต่ก็เป็นการดำเนินการที่ยังเป็นการดำเนินการในระยะแรก และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในระยะเวลาอันสั้นของกิจกรรมที่บริการทางด้านการท่องเที่ยวในบริเวณบ่อน้ำร้อน บุคคลที่รับผิดชอบในการดูแลจัดการในเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้รับผิดชอบหลักในขณะนี้

ในปัจจุบันประชาชนในชุมชนเริ่มมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพให้บริการด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มบริการนวดแผนโบราณ มีความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของกลุ่มประชาคมมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันผู้นำชุมชนและองค์การบริหารในชุมชนก็ให้ความสนใจและสนับสนุนการดำเนินการดังกล่าวเป็นอย่างดี ทำให้รูปแบบของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้มีการปรับเปลี่ยนไปในทิศทางของประชาคมโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีตที่หน่วยงานราชการและผู้บริหารระดับท้องถิ่นจะเป็นผู้รับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

ทักษะด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านผาป่อง จำแนกตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยว รวมถึงทักษะด้านการบริหารจัดการที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ปรากฏมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทักษะด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

เนื่องจากสภาพของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ตั้งอยู่ในเขตชุมชน ไม่มีสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เป็นป่าไม้หรือสัตว์ป่าในลักษณะที่จำเป็นต้องการอนุรักษ์ ทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญคือบ่อน้ำร้อน ซึ่งประชาชนในชุมชนมีความเอาใจใส่ในการคอยดูแลไม่ให้บ่อน้ำร้อนมีความสกปรกหรือมีสิ่งปนเปื้อนลงในบริเวณบ่อน้ำร้อน การอาบน้ำของประชาชนจะพยายามไม่ให้น้ำที่อาบไหลกลับลงไปที่บ่อน้ำร้อน นอกจากนี้ยังได้มีความพยายามในการพัฒนาภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมโดยรอบของแหล่งท่องเที่ยวให้มีความร่มรื่นและสวยงาม อย่างไรก็ตามการพัฒนาดังกล่าวดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐและองค์กรบริหารระดับท้องถิ่น การมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนยังมีค่อนข้างจำกัด การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ดำเนินการไปแล้วจึงเป็นไปตามแนวคิดจากกลุ่มคนภายนอกชุมชนค่อนข้างมาก ผลที่ได้รับในการปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการสร้างอาคารสถานที่ให้บริการนักท่องเที่ยวจึงค่อนข้างจะขาดในเรื่องของความสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และสุนทรียภาพ

ทักษะด้านการบริการท่องเที่ยว

กิจกรรมการให้บริการหลักแก่นักท่องเที่ยวในชุมชนบ้านผาป่องได้แก่ การให้บริการอาบน้ำร้อนจากบ่อน้ำร้อน โดยมีการจัดสถานที่อาบน้ำร้อนเป็นอาคารและห้องอาบน้ำ ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ประจำที่คอยให้บริการจำนวน 2 คน เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ทำหน้าที่ในการดูแลสถานที่ จัดเก็บเงินค่าใช้บริการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ที่ดูแลสถานที่ค่อนข้างมีทักษะเฉพาะตัวหรือทักษะในระดับปัจเจกในการให้บริการเป็นอย่างดี อาทิ มีความเข้าใจที่จะปรับปรุงพัฒนาสภาพของอุปกรณ์ให้บริการด้วยกำลังความสามารถและหน้าที่ที่มีอยู่ มีแนวความคิดในการพัฒนาสภาพแวดล้อมและการบริการ มีความเอาใจใส่ในการดูแลทรัพย์สินมีค่าของนักท่องเที่ยวโดยการคอยให้คำแนะนำหรือเตือนให้จัดเก็บของให้เหมาะสม หรือหากเก็บสิ่งของทรัพย์สินของ

ของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น

: การศึกษาในกลุ่มประชาคม (Civic groups) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นักท่องเที่ยวได้ก็จะเก็บไว้รอให้นักท่องเที่ยวมารับคืน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงถึงความมีทักษะด้านการให้บริการหรือการเป็นผู้ให้บริการที่ดีของเจ้าหน้าที่ดังกล่าว ส่วนทักษะบริการอื่น ๆ ได้แก่

- **ทักษะการผลิตและจำหน่ายของที่ระลึก** สินค้าที่ระลึกที่เป็นสินค้าที่มีจำหน่ายและได้รับการส่งเสริมให้เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่สำคัญได้แก่ การทอผ้าพื้นเมือง การทำหมวกก๊อบโต้ ซึ่งสินค้าเหล่านี้จะมีที่จำหน่ายซึ่งจะอยู่ในพิพิธภัณฑ์ของชุมชนที่จะมีการวางแผนสร้างต่อไป ดังนั้นในปัจจุบันสินค้าที่ระลึกยังไม่มีจำหน่ายเป็นที่แพร่หลายนัก อย่างไรก็ตามสินค้าและผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้เกิดขึ้นเนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของโครงการรัฐบาล “หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งหมู่บ้าน”

- **ทักษะการบริการอาหารและเครื่องดื่ม** การบริการอาหารและเครื่องดื่มเป็นทักษะเดิมที่มีการให้บริการมาเป็นเวลานานในการเยี่ยมชมบ่อน้ำร้อนในระยะแรก หากแต่ทักษะนี้มีผู้ดำเนินการให้บริการเพียงรายเดียว ในปัจจุบันในเรื่องของทักษะการบริการอาหาร เครื่องดื่มยังไม่ค่อยชัดเจน เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมแวะผ่านเพื่อเดินทางต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการรับประทานอาหารที่อื่น ๆ ได้ เช่นการแวะรับประทานอาหารที่วนอุทยานถ้ำปลา หรือในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนที่อยู่ไม่ไกลนัก การแวะรับประทานอาหารจึงไม่เป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้

ทักษะด้านการตลาดท่องเที่ยว

ทักษะด้านการตลาดที่มีการดำเนินการโดยชุมชนหรือกลุ่มประชาชนที่ประกอบกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่การตลาดด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์ตลอดจนการให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวนั้น หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบจะเป็นผู้ดำเนินการตามบทบาทที่ได้รับของหน่วยงานแต่ละหน่วยงาน สำหรับงานด้านการตลาดโดยชุมชนเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการเท่าที่พบเห็นก็คือ มีการจัดทำป้ายแนะนำสถานที่และบอกเส้นทางเข้าบ่อน้ำพุร้อน มีแนวคิดริเริ่มในการหากิจกรรมใหม่ ๆ เข้ามาเสริมจากกิจกรรมที่มีอยู่ อาทิ เช่น การนำบริการนวดแผนโบราณมาให้บริการกับนักท่องเที่ยว แนวความคิดในการก่อสร้างหรือจัดหาที่พักค้างคืนให้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้บางส่วนเริ่มมีการดำเนินการไปแล้ว บางส่วนอยู่ระหว่างการพิจารณา หรือบางส่วนได้มีการพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ควรมีการดำเนินการ ทั้งนี้กระบวนการวิเคราะห์และตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนยังไม่มีการประชุมแนวความคิดกันเท่าที่ควร